

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Eliška Skládalová

**Z antického héraa k megalomanskému světovládcí – vývoj
portrétu Alexandra Velikého**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vratislav Kozák

Praha 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 07.08. 2020

.....

Eliška Skládalová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu Mgr. Vratislavu Kozákovi, vedoucímu práce, za cenné rady a připomínky, čas, který mi v průběhu psaní práce věnoval, a za nesmírnou ochotu a trpělivost.

1	Obsah	
2	Úvod	5
2.1	Cíle práce	5
2.2	Struktura práce	6
2.3	Literatura a dosavadní stav bádání	7
2.4	Metodologie	9
2.4.1	Výzkumné otázky	10
2.5	Alexandr III. Makedonský	11
2.5.1	Kontext doby	11
2.5.2	Alexandrův život	12
3	Výzkum	14
3.1	Alexandrovo božství	14
3.2	Symbolem po své smrti	18
3.3	Problém historického Alexandra	21
3.3.1	Vulgáta a „oficiální tradice“	21
3.3.2	<i>Řecký Román o Alexandrovi</i> a jeho vztah k dalším románům	27
3.4	Imitace Alexandra v římském kontextu	30
3.5	Alexandr v kontextu náboženských tradic	35
3.5.1	Alexandr v judeo-křesťanském kontextu	35
3.5.2	Alexandr v tradici rané křesťanské latinské literatury	39
3.5.3	Alexandr a zoroastrismus	42
3.5.4	Islámská pojetí Alexandra	43
3.5.4.1	Korán	43
3.5.4.2	Dhul-Qarnayn a Iskandar v románové tradici	44
3.6	Alexandr hrdinou středověku?	48
4	Závěr	55
5	Literatura	57

2 Úvod

*„Kde je velký Alexandr?“
„Velký Alexandr žije a vládne“¹*

Takto se, podle jedné řecké legendy, dosud ptá mořská panna námořníků, kteří proplouvají Egejským mořem, a pokud se jí dostane jiné odpovědi, pak loď i s námořníky potopí.²

Během svého relativně krátkého života dosáhl Alexandr Makedonský nevídaných úspěchů. Svými taženími dokázal rozšířit hranice své říše až po Indii a ve svém dobytelském úsilí by patrně pokračoval i dál, kdyby krátce před svými třiatřicátými narozeninami nezemřel. Smrtí však jeho sláva nepohasla. Alexandr se stal legendou, která se těší velké pozornosti ještě v dnešní době. Známe je ze soch i obrazů, které se staly součástí královských sbírek, jeho příběh byl klasiky několikrát zhudebněn, stal se hrdinou historických románů, dokonce zazářil na filmovém plátně. Stal se součástí mnoha kultur, které ho svým určitým způsobem přijaly a vnesly tak do této „pavučiny“ nejrůznějších pojetí vlastní specifické a osobité vlákno.

2.1 Cíle práce

Cílem této práce je snaha o zachycení a analýzu různých reprezentací Alexandra jako osoby, symbolu a legendy. Jinými slovy, cílem je zachytit a nastínit proměny ve vývoji reprezentací Alexandra Makedonského, respektive ukázat vývoj této „alexandrovské“ figury v různých kontextech.

---

¹ CARTLEDGE, Paul. Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti. Praha: Academia, 2007. s. 35

² PARPAS, Andreas P. Alexander the Great in Persian Tradition and Epic Poetry. Cyprus: 2018. Dostupné: [zde](#)

Je mnoho způsobů, jak lze pojmout vývoj vyobrazení Alexandra – v českém prostředí se tomu, na úrovni bakalářských prací, věnovaly Lucie Krejčí a Tereza Pejchlová, které se zabývaly převážně jeho imitací v helénistickém umění. Tato práce se nezaměřuje na výtvarná vyobrazení, ale na Alexandrovo pojetí v literatuře a jeho imitaci v kontextu politicko-mocenském. Soustředí se na vybrané kapitoly dějin po vrcholný středověk, který je v kontextu mé práce obdobím, kdy alexandrovské téma ožívalo v evropské literární tvorbě lidových jazyků. Z důvodu četnosti materiálu, práce již další období nezahrnuje, i když by bylo jistě zajímavé sledovat vývoj pozdějších *Alexandreid*, které se během raného novověku dostávaly do literárních tradic dalších národů.

2.2 Struktura práce

První část práce se bude věnovat Alexandrově možnému přechodu do role boha, kdy prozkoumám kroky, které k tomu mohly vést a uctívání, které mu jako bohu bylo přiznáváno, což částečně naváže na část druhou, která se zaměří na situaci po Alexandrově smrti, a transformacím „alexandrovské“ figury do rolí, které mu byly přiděleny zvláště diadochy a některými městy.

Třetí část práce se bude ve svých podkapitolách zabývat prameny pojednávajícími o Alexandrovi, které vznikly jako jedny z prvních. A které také samy o sobě jsou konstrukcí určité „alexandrovské“ figury. Práce si bude všimnout také vytvoření specifické kategorie, do které spadá tzv. románová tradice, jejímž prvním počinem byl tzv. *Román o Alexandrovi*, jenž stojí za vznikem mnoha pozdějších epických literárních děl.

Čtvrtá část se bude týkat fenoménu *imitatio Alexandri* na rovině mocensko-politické, specificky v římském kontextu, kde si všimáme různých aspektů imitace i jejich podružných rovin. *Imitatio* nebylo jevem ojedinělým, který by se týkal pouze římského světa, ale právě v něm se projevuje velice často. Svě místo zde zaujímá také Alexandrova hrobka, jež si v té době stále udržuje velký význam.

Středobodem další části práce bude „alexandrovská“ figura v kontextu náboženských tradic. Tato část bude rozdělena na judeo-křesťanskou tradici, islámskou a pohled zoroastrismu. Alexandr zde nabývá nových přívlasků, které korespondují s jeho zasazením do vlastního kontextu mýtu. Kapitola se zaměří také na spisovatele žánrově

různorodých spisů, kteří o Alexandrovi pojednávali. Pozornost bude věnována i Alexandrovi v „románové tradici“ perských a arabských románů.

Poslední část vykládá přechod alexandrovské figury do evropské středověké epiky. Zde se bude práce věnovat vybraným dílům různých zemí i úloze, kterou v tomto kontextu Alexandr mohl plnit.

2.3 Literatura a dosavadní stav bádání

Při využívání literárních pramenů musíme myslet na to, že prameny nevypovídají objektivně, ale jsou ovlivněné autorovým viděním světa. A vypovídají tedy i o době a o širších souvislostech svého vzniku.³ V rámci mé práce byla použita staročeská *Alexandreida*, jejíž autor zůstává neznámý, ale byla vytvořena, a také silně ovlivněna, autorovým pobytem na dvoře Přemysla Otakara II.⁴ Dále pak dílo Plútarchovo, Arriánovo, a Curtiovo, které jsou samostatně rozebírány v kapitole „problém historického Alexandra“, stejně tak, jako překlad *Románu o Alexandrovi* od Richarda Stonemana a *Historia de Preliis*.

Vzhledem k povaze práce a jejímu širokému zaměření jsem ve své práci hojně využívala sekundární zdroje, které čerpají z pramenů mnohdy jinak nedostupných – to se například týká rukopisů, které se ve své původní podobě nedochovaly nebo se dochovaly jen zčásti, ale také těch pramenů, které nejsou přeloženy do anglického jazyka. Využívala jsem ke své práci těchto publikací:

V r. 1956 byla vydána obsáhlá kniha *The Medieval Alexander* od britského badatele George Cary (1928-53), kterou k vydání připravil David Ross. Cary, jako jeden z mála, poskytl souhrnné srovnání alexandrovského tématu v literatuře středověku. Ačkoli se soustředil zejména na období od 12. do 16. století, všiml si i utváření tzv. románové tradice a mapoval tak její různé varianty a jejich mnohé derivace. Knihu rozdělil na dvě části. V první z nich poskytuje výčet pramenů alexandrovského tématu a jejich derivátů rozšířených v různých zemích. Ve druhé pak vlastní různá pojetí Alexandra během vrcholného středověku, přičemž se věnuje nejrozličnějším aspektům a vztahům mezi

---

³ DVOŘÁK, Tomáš a Tomáš BOROVSKEÝ. *Úvod do studia dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 45

⁴ VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Matice česká, 1947. s. 11-13.

postavami (ať už historicky reálnými či nikoli), které se v literatuře alexandrovského téma vyskytují.

V r. 1991 byl Richardem Stonemanem z řečtiny do angličtiny přeložen *Román o Alexandrovi* a v r. 2008 vydal knihu *Alexander the Great: A Life in Legend*, ve které se soustředí na různé romány o Alexandrovi a jejich podoby. Je také autorem mnoha studií zaměřených na různé románové tradice, převážně pak srovnání řeckých a orientálních románů o Alexandrovi. Mimo to napsal i několik knih o Alexandrově životě.

Velkou zásluhu na rozšíření znalostí o různých pojetí Alexandra si nese nakladatelství Brill, které v posledních letech vydalo dvě obsáhlé publikace zabývající se nejrůzněji pojatými recepcemi krále: *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages* (2011) a *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great* (2018). První jmenovaná publikace se zabývá obdobím středověku a raného novověku a poskytuje více či méně obecně pojaté aspekty Alexandra v různých zemích a kulturách, přičemž se některé kapitoly věnují přímo rozboru určitého literárního díla o Alexandrovi. Podobně se Alexandra dotýká i druhá publikace, která se soustředí na období Alexandrově vlády až po dnešní dny.

Jako sborník studií byla vydána i kniha *Alexander the Great: A New History*. Ta je zaměřená z větší části na období starověku, a mnoho kapitol je zaměřeno na dobu během Alexandrova života, ale zabývá se i filmovým pojetím Alexandra a odrazem alexandrovského tématu v umění – opět až po dnešní dobu.

V práci byla taktéž hojně využívána kniha *The Lost Tomb of Alexander the Great* od Andrewa Chugga. Ta se sice nezabývá Alexandrovými recepcemi, ale mapuje okolnosti Alexandrově smrti a zmizení jeho hrobky v průběhu dějin. Poskytla tak pro mou práci cenné informace o návštěvách hrobky římskými vládci.

Z českého prostředí o Alexandrovi a jeho recepcích obecně pojednávali v polovině minulého století Václav Vážný, ve svých předmluvách k vydání staročeské *Alexandreidy*, a Albert Pražák, ve svém pojednání *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. V doslovu knihy *Alexandr Veliký* od Paula Cartledge zase Vlastimil Drbal přispěl několikastránkovým pojednáním o zájmu, kterému se dostalo Alexandrovi v českých zemích.

2.4 Metodologie

Vzhledem k povaze tématu nejde jen o využití samotných dochovaných textů a jejich obsahu, ale primárně o kontext získaných informací. Kontext má vliv na porozumění textu a na jeho interpretaci. Je to „*interpretačně relevantní prostředí textu patřící do jiného sémiotického systému*.“⁵ Proto bylo v průběhu práce využito několika různých metod. Jednou z nich byla metoda dedukce, na jejímž základě se tvrzení logicky odvozuje z premis „*vystupujících v roli obecného pravidla pro jevy dané kategorie*.“⁶ Tato metoda kráčí ruku v ruce s indukci, i když neúplnou, neboť té úplné je v praxi při analýze obvykle těžké dosáhnout. Tyto dva přístupy se totiž doplňují a nestojí izolovaně. Význam těchto prolínajících se metod spočívá hlavně v možnosti se badatelsky zorientovat ve velkém množství pramenů a informací najednou, což bylo pro mou práci klíčové.⁷

Další byla přímá metoda, která umožnila prameny a literaturu vyhodnotit. Co se týče přímé metody, je založená na předpokladu, že je badatel schopen své prameny vyhodnotit tak, aby odrážely historickou skutečnost. Tento přístup může být problematický, neboť nebere v potaz časovou prodlevu anebo mentalitu, které badatele v bližším porozumění výše zmíněných jevů omezují. V současnosti spočívá tedy význam přímé metody hlavně v ohledu kritiky pramene a popisu historické skutečnosti na jeho základě.⁸

Jelikož práce na obecnější rovině také sleduje změny ve vývoji alexandrovské figury, bylo využíváno i diachronního postupu. Postup práce byl následný – byly stanoveny výzkumné otázky a cíle, následně zjištěno, co bylo k tématu již publikováno, literatura prostudována a dále byla provedena analýza. Nakonec byly v závěru shrnuty poznatky.

Ve své práci budu užívat pojmu reprezentace a budu přitom vycházet z pojetí Rogera Chartiera, který ji vysvětluje vytvořením vztahu mezi přítomným a nepřítomným: „... *nechává reprezentace vyvstat absenci, což předpokládá jasné rozlišení mezi tím, co*

---

⁵ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. Studie (Sociologické nakladatelství). s. 52-53

⁶ DVOŘÁK, Tomáš a Tomáš BOROVSÝ. *Úvod do studia dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 99

⁷ Tamtéž, s. 99-101

⁸ Tamtéž, s. 142-149

reprezentuje, a tím, co je reprezentováno“⁹ a také „reprezentace vystavením určité přítomnosti, veřejnou prezentací nějaké věci, nebo osoby.“¹⁰

2.4.1 Výzkumné otázky

Ve své práci jsem si předestřela tyto výzkumné otázky:

- Jak byl Alexandr Veliký reprezentován v určitém období?
- Je Alexandr reprezentován pokaždé stejně v rámci jedné kultury nebo náboženství? Měnila se jeho reprezentace v rámci jednoho prostředí? Nabírala např. spíše negativní nebo pozitivní nádech? Popřípadě kdy se tyto dva pohledy střídaly?
- Pokud se lišila jeho prezentace mezi jednotlivými kulturami nebo prostředími, dává nám to možnost komparace mezi nimi. V čem se reprezentace Alexandra mezi těmito prostředími lišila?
- Jak se Alexandrova reprezentace mění v čase?

---

⁹ CHARTIER, Roger. *Na okraji útesu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010., s. 73

¹⁰ Tamtéž, s. 73

2.5 Alexandr III. Makedonský

V následující kapitole stručně nastíním dobový kontext, do kterého se Alexandr narodil a ve kterém žil, ve druhé části se zaměřím na Alexandrův život a kariéru. Jak jsem již zmiňovala výše, kontext má velký vliv na porozumění textu a jeho interpretaci, proto je nezbytné uvést zde alespoň několik faktů týkajících se Alexandrova života.

2.5.1 Kontext doby

Rodištěm Alexandra Velikého byla Makedonie, ležící na severu od Řecka a západně od Thrákie. Za vlády Filipa II. (383-336 př. n. l.), otce Alexandra, byl její imperiální vliv rozšířen od Jaderského po Černé moře, a na sever téměř k Dunaji.¹¹ S porážkou řecké koalice v bitvě u Chairóneie (338 př. n. l.) získal vládu nad Řeckem a v r. 337 př. n. l., když se v Korintu jednalo o mírovém spojení řeckých států, byl ustanoven korintský spolek. Ten garantoval svým členům ochranu a příslibení vojenské pomoci, ale fakticky si tím Filippos zajistil kontrolu nad řeckými státy, stejně tak jako podporu při plánovaném tažení do Persie.¹² Persii v té době náleželo ohromné území táhnoucí se přes Malou Asii až k Indu, a od r. 336 do r. 330 př. n. l. ji vládl poslední velkokrál z dynastie Achaimenovců Dáreios III. Svými taženími na východ Alexandr šířil řecký jazyk i kulturu a svou smrtí dal za vznik helénistickým říším.

---

¹¹ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s. 41

¹² PODDIGHE, Elisabetta. Alexander and the Greeks: The Corinthian League in In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITTE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009, s. 99

2.5.2 Alexandrův život

Alexandr III. Veliký se narodil v létě roku 356 př. n. l. v makedonské Pellé. Jeho matkou byla Olympiada z Épeiru a otcem makedonský král Filip II. Již od svého útlého mládí byl vzděláván v oblasti politiky, vojenství a etiky, na čemž měl podíl i řecký filosof, žák Platónův, Aristotelés (384-322 př. n. l.). Již ve svých šestnácti letech byl jmenován regentem Makedonie a zastupoval svého otce v nepřítomnosti. Společně s ním se také účastnil bitvy u Chairóneie, proti Thébám a Athénám, ve které mu byla svěřena makedonská jízda. Filip II. zemřel v r. 336 př. n. l. a Alexandr (bylo mu tehdy dvacet let) se ujal vlády v makedonském království. Ještě před tím, než vytáhl na východ, bylo nutné, aby zajistil hranice na severu, kde probíhaly boje s Thráky a Illyry.

V té době se také roznesla v Řecku fáma, že v bojích Alexandr padl, což některé řecké státy považovaly za příležitost a pokusily se znovunabýt svou nezávislost na Makedonii. Mezi nimi byly Théby, které před vstupem do korintského spolku stály v bitvě u Chairóneie na straně řecké koalice. Alexandr si uvědomoval závažnost situace, kterou by thébský převrat mohl způsobit, jelikož by se k převratu mohly připojit i další státy.¹³ Reagoval na to okamžitě a přitáhl se svým vojskem k Thébám, které rychle dobyl a následně rozhodl o trestu: město má být do základů zbořeno (ušetřil jen dům básníka Pindara, kterého obdivoval) a kromě spojenců měli být obyvatelé prodáni do otroctví.

V Řecku zanechal makedonského vojevůdce Antipatra (397-319 př. n. l.) a vytáhl do Persie. V roce 334 př. n. l. uchvátil v bitvě u Gráníku (nedaleko Helléspontu) vítězství nad perskými satrapy a dál pokračoval do nitra říše velkokrále Dáreia. S ním se střetl v bitvě u Issu (r. 333 př. n. l.), která skončila vítězstvím Alexandrovým, útekem Dáreia, a při které byla také zajata velkokrálova rodina. Pokračoval dobytím města Tyru, které leželo při pobřeží Středozemního moře, a postupoval do Egypta, kde založil Alexandrii a v lybijské poušti navštívil oázu Síwa, kde stála slavná věštírna Dia Amona. V r. 331 př. n. l. se strhla závěrečná bitva proti Dáreiovi, který mezitím stihl nabrat síly v podobě velké armády, a společně s ní se utábořil u Gaugamél (nedaleko města Arbély). V ní dosáhl Alexandr oslnivého vítězství nad Peršany, ale Dáreios uprchl do Médie a poté do Baktrie. Makedonský král vytáhl k městu Babylón, které se mu vzdalo. Tam se také Alexandr nechal prohlásit za krále Asie a pokračoval k Súsám, Persepoli, Ekbataně. Brzy poté byl

---

¹³ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s. 20

Dáreios úkladně zavražděn svými satrapy a Alexandr se tak stal vládcem ohromné perské říše.

V r. 327 př. n. l. se Alexandr oženil s Róxanou (zemřela 311 př. n. l.), dcerou sogdijského velmože, a zahájil tažení do Indie, kde se střetl s králem Pórem v bitvě u řeky Hydaspu. Měl v úmyslu pokračovat dál k řece Ganze, což ale jeho vojsko odmítlo. Alexandr se navrátil k Hydaspu a následně se vydal na cestu do Sús, a po smrti svého blízkého přítele Héfaistióna do Babylónu, kde začal plánovat své další tažení do Arábie. Po jednom z banquetů však Alexandr onemocněl a o několik dnů později 10./11. června roku 323 př. n. l. zemřel.¹⁴

---

¹⁴ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s. 29

3 Výzkum

3.1 Alexandrovo božství

Téma Alexandrova vztahu s bohy v otázce původu či pozdějšího zbožštění se stalo mezi badateli předmětem dohadů, které dosud nenacházejí konsenzu, a to hlavně v rámci pátrání po jeho vlastní možné iniciativě být zbožštěn. Náboženství prostupovalo každou sférou života jedince a není tedy možné ho oddělovat od jiných záležitostí - a tedy ani od politických snah, což mnozí badatelé považují za motiv (či jeden z nich), který mohl vést k tomu, aby se Alexandr sám za boha prohlásil. Obecně bývají rozlišovány tři události, které o Alexandrově vztahu s bohy nejvíce vypovídají. Jelikož se však jedná o události, které nastaly až během pozdějších let Alexandrovy vlády, je otázkou, kdy on sám toto spojení začal pociťovat. Bosworth má za to, že se Alexandr během nejranějších let svého panování s bohy blíže spojen vůbec necítil.¹⁵ Naopak Richard Stoneman má, se vši opatrností, za to, že se považoval ve zvlášť blízkém vztahu s božstvem již od chvíle, co usedl na trůn po svém otci a plně převzal moc.¹⁶

První událost, která by mohla napomoci osvětlit vztah s božstvem, je návštěva oázy Síwa na západě egyptské pouště, kde svého času stála věštírna boha Amona¹⁷. Alexandr se k ní vydal v r. 331 př. n. l. poté, co dobyl Egypt, který byl pod vládou Peršanů od r. 525 př. n. l. Podle Paula Cartledge to byl Alexandrův výrazný krok k sebeidentifikaci s božstvem, uvádí že „*ať už se Alexandr dozvěděl od kněze cokoli, choval se od této chvíle, jako by jej k Ammónovi pojil zvláštní vztah, možná dokonce jako by byl jeho synem...*“¹⁸ Richard Stoneman tuto událost vidí jako ujištění krále, že doopravdy synem Amonovým je. Podstatné také bylo, že jako právoplatný faraon, kterým se měl nechat korunovat předtím v Egyptě, byl i jeho synem.¹⁹ Peter Green má dokonce za to, že jeho návštěva věštírny

---

¹⁵ BOSWORTH, A. B. *Conquest and empire: the reign of Alexander the Great*. [online]. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1988. [cit.14.06.2020] s. 281 Dostupné: [zde](#)

¹⁶ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: a Life in Legend*. New Haven: Yale University Press, 2008. s. 151

¹⁷ Řecké jméno egyptského boha Amona, byl ztotožňován s Diem a objevuje se jako Zeus Amon. Na mincích byl vyobrazován jako hlava Dia s beraními rohy. (307, Řecko)

¹⁸ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007.

¹⁹ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: a Life in Legend*. New Haven: Yale University Press, 2008. s. 151

Síwa znamenala, že byl od té doby jako bůh více znám a i přijímán.²⁰ Druhou událostí je Alexandrovo vyžadování proskyneze (od r. 327 př. n. l.), tedy projevu nejvyšší úcty, které dle Řeků náleželo jen a pouze bohům. U Peršanů se však jednalo o gesto patřící králům, kteří v Persii za božskou bytost považováni nebyli.²¹ Vyžadování proskyneze mohlo tak být snahou o uznání božství. Třetí událostí je údajný příkaz Řekům ze Sús v r. 324 př. n. l., podle kterého měl být prohlášen za boha, a tak i jimi uctíván. Cartledge uvádí, že doklady, že by tak opravdu učinil, nepatří k těm nejspolehlivějším. Je tudíž možné, že ho maloasijské Řekové jako boha jen byli ochotni uctívat. To podle Cartledge nejspíš souvisí s jejich osvobozením od perské nadvlády a garancí autonomie. Naproti tomu v případě některých pevninských Řeků, kteří neměli důvod ho za osvoboditele považovat, vidí Alexandrovo zbožštění v podrobení se příkazu.²²

Podobně situaci nahlíží i Tarn, který Alexandrovo uctívání v řeckých státech vidí taktéž jako dodržení příkazu, dále ale rozvádí, že ani Alexandr sám sebe za boha nepovažoval a jeho příkaz je nutný chápat v kontextu situace, která nastala po Alexandrově nařízení satrapům rozpustit své osobní armády a do řeckých měst se měli vrátit vojáci i se svými rodinami. Navíc mělo být Alexandrovým přáním, kterým chtěl zajistit v Řecku mír, aby města přijala zpátky i ty, co se nacházeli v exilu. Problémem bylo, že se jako hegemon korintského spolku zavázal k tomu, že nebude zasahovat do vnitřních záležitostí měst. Jako bůh by však tento závazek mohl obejít. Proklamace vlastního božství by tedy neznamenal náboženské cítění, ale pouze politický prostředek.²³

Zvláště blízké spojení měl mít Alexandr i s Héraklem, Achillem a bohem Dionýsem. Ze strany svého otce byl jako jeho potomek spojován s héroem Héraklem, synem Dia a smrtelnice Alkmény. Podle Cartledge bylo pro Alexandra důležité, že se mu díky jeho odvážným činům na zemi podařilo přejít z postavení héra do stavu úplného božství.²⁴ Vztah k Achillovi se zdá být o něco komplikovanější. Plútarchos hovoří o velké oblibě, kterou král choval k Homérově Iliadě „...*pokládal za vademekum válečné zdatnosti a tak jí říkával, vzal si v kritické úpravě Aristotelově – říká se jí „Ilias v narthéku“ – a měl ji stále se svou dýkou ležet pod poduškou...*“²⁵ S Iliadou a zvláště s Achillem ho pojilo snad

---

²⁰ GREEN, Peter. *Alexander of Macedon*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1991, s. 275

²¹ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s. 195, 274

²² Tamtéž, s. 198

²³ TARN, William Woodthrope. *Alexander the Great*. Boston: Beacon Press, 1956. Dostupné z: [zde](#) s. 111-115

²⁴ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s. 189

²⁵ PLÚTARCHOS, ČEŠKA, Josef, ed. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 312

i mnoho dalšího. Podle Plútarcha ho jako nového Achilla nazýval i Lýsimachos, jeho vychovatel.²⁶ A konečně, svůj obdiv k velkému válečníkovi manifestoval i svou uctívou návštěvou Achilleovy hrobky.²⁷ Arriános zvažuje, že je i možné, že Alexandr napodoboval Achillea, když si dal v počtě svého mrtvého přítele Héfaistióna ostříhat vlasy, stejně jako to udělal Achilles, po smrti svého přítele Patrokla.²⁸ Polemiku také vyvolává otázka, zda se Alexandr identifikoval s bohem Dionýsem, a pokud ano, tak proč. Richard Stoneman uvádí, že jedním z důvodů mohl být jeho původ, totiž že byl Dionýsus synem smrtelnice Semele a Dia. Na rozdíl od Héraklovy matky byla však Semele pozdvižena na Olymp.²⁹ Dalším důvodem je Dionýsovo tažení do Indie. Báje se v nejúplnějši podobě zachovala jen v Nonnových³⁰ *Dionysiakách* a je obecně přijímána jako panegyrický obraz Alexandrova tažení. Objevuje se však již u Megasthena (350-290 př. n. l.), který žil v době králově. V kontextu politickém je šíření báje pokládáno jako součást propagandistické snahy. Noiville pokládá za nanejvýše pravděpodobné, že báje byla rozšířena ještě před Alexandrovým tažením, jelikož by pro krále bylo příznivé, kdyby platil za toho, který dosáhl takových míst, jako nikdo předtím.³¹

Kromě příkazu ze Sús, může dále k otázce, zda byl Alexandr uctíván jako bůh i za svého života, přispět i vznik kultů. Dreyer uvádí, že příležitost k jejich vzniku ve městech v Malé Asii mohlo dát jejich osvobození od perské nadvlády, což mohlo být vnímáno jako počátek nové éry.³² Podobně na událost nahlíží Bosworth, který vznik kultů spojuje s upřímnou vděčností maloasijských měst za osvobození.³³ Kulty přetrvaly dlouho po králově smrti a těšily se velké oblibě i v dalších staletích. To potvrzuje i Arriános, který uvádí, že byl uctíván i v jeho časech.³⁴ Doloženy jsou z Erythrai (dnešní Turecko), kde kult podle Dreyera vznikl již za Alexandrova života, stejně tak jako kult v Efesu, který

---

²⁶ Tamtéž, s. 310

²⁷ Tamtéž, s. 318

²⁸ ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 269

²⁹ STONEMAN, Richard. *The Greek Experience of India: From Alexander to the Indo-Greeks*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2019, s. 91

³⁰ Nonnos z Panople byl básníkem žijícím v 2. pol. 5.st.

³¹ NOIVILLE in DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Geografie a mýty v Dionysiakách Nonna z Panopole*. Červený Kostelec: 2010, s. 109-110

Zároveň ale Noiville zaznamenává, že v bájích nešlo o Indii historickou, ale lokalizuje ji do Malé Asie. (DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Geografie a mýty v Dionysiakách Nonna z Panopole*. Červený Kostelec: 2010, s. 111).

³² DREYER, Boris. Heroes, Cults, and Divinity. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITLE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009. s. 223

³³ BOSWORTH, A. B. *Conquest and empire: the reign of Alexander the Great*. [online]. 2013. Cambridge, New York: Cambridge University Press, [14.06.2020] 1988, Dostupné: [zde](#) s. 258

³⁴ ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 287

přetrvával ještě v době vlády císaře Augusta.³⁵ Doloženy jsou dále z Athén, Bargylie a Iasos (dnešní Turecko), Beroie (dnešní Řecko), města íónského spolku³⁶, Kós, Makedonie, Mílétos, Mytiléné, Pella, Priéné, Rhodos, Teós, Thasos, a nejspíše dokonce i Sparta.³⁷ Města íónského spolku pořádala každoroční oslavy pořádané dne výročí Alexandrových narozenin, a Erythrae měla mít ještě v r. 270 př. n. l. stanovené kněžstvo pro uctívání „krále Alexandra.“³⁸ Významné postavení měla Alexandrie, kde také spočívalo Alexandrovo tělo, a kde se konaly slavnosti při příležitosti výročí úmrtí.

Důvody, které mohl Alexandr pro své zbožštění mít, nám zůstanou pravděpodobně skryty. Mohla být sebe-propagační snaha v jeho politickém snažení, stejně tak jako ambice překonávat lidmi doposud nepřekonané. Fritz Schachermeyr viděl Alexandra v jeho duchovním vývoji projít čtyřmi etapami rozlišovaných podle heroů a bohů, ve kterých viděl své předky, a které považoval za nutné překonat: Achilla, Hérakla, Dionýsa, a teprve, když se nenašel nikdo, s kým by se mohl rovnat, mohl se stát bohem a být tak i uctíván.³⁹ Alexandrovo zbožštění tak vidí spíše v rovině, která podle něj koresponduje s Alexandrovým charakterem, a méně s rovinou, která by naznačovala, že jeho motivy mohly být politickým snažením. Také ani otázka ochoty řeckých států Alexandra zbožštit u badatelů konsenzu nenachází a bývá upozorňováno na diverzitu ve vztahu mezi králem a maloasijskými Řeky na jedné straně, a na druhé na jeho vztah s některými pevninskými státy.

---

³⁵ MIHALOPOULOS, Catie. The Construction of a New Deal. The Official Portraiture of Alexander the Great. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITTLE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009. s. 223

³⁶ Do íónského spolku patřila tato města: Fókaiia, Klazomeny, Erythry, Teós, Lebedos, Kolofón, Efesos, Priéné, Myús, Mílétos, ostrovy Chios a Samos (ADKINS, Lesley a ADKINS Roy. *Starověké Řecko: encyklopedická příručka*. Přeložila Dana ADÁMKOVÁ. Praha: Slovart, 2011. s. 149)

³⁷ WALLACE, Shane, *Metalexandron: Receptions of Alexander in the Hellenistic and Roman Worlds*. In MOORE, K.R. *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018. s. 183

³⁸ BOSWORTH, A. B. *Conquest and empire : the reign of Alexander the Great*. [online]. 2013. Cambridge, New York: Cambridge University Press, [14.06.2020] 1988, Dostupné: [zde](#), s. 289

³⁹ SCHACHERMEYR, F. in CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007, s. 200

3.2 Symbolem po své smrti

Alexandr po sobě zanechal rozlehlou říši, která neměla přímého dědice. Róxana byla teprve v šestém měsíci těhotenství a nástupce Alexandrem určen nebyl. Do čela vlády se proto dostal Alexandrův nevlastní a mentálně zaostalý bratr Filip III. Arrhidaius, který měl vládnout společně s Róxaniným synem Alexandrem IV. Skutečnou moc měl ale Perdikkás, jemuž bylo nad nimi svěřeno regentství. Tomu byl také patrně i umírajícím Alexandrem předán pečetní prsten. Perdikkás měl taktéž v úmyslu nechat Alexandrovo tělo převézt z Babylónu do Aegae v Makedonii, kde byl také pochován Filip II.⁴⁰ To se však nepodařilo, protože bylo navzdory Perdikkovým příkazům přesunuto do Egypta Ptolemaiem I.⁴¹, jenž byl v té době egyptským satrapou⁴², a později, od r. 305 př. n. l. i jeho vládcem.⁴³

Důvody, které mohl mít pro převoz těla, jenž následně podnítil neúspěšný Perdikkův útok na Egypt v r. 321 př. n. l., nám pravděpodobně zůstanou skryty. Alexandrovo tělo bylo, slovy Richarda Stonemana, „symbolem moci“⁴⁴ a je proto možné, že si Ptolemaios uvědomoval, co pohřbením Alexandrova těla v Alexandrii může získat. Andrew Chugg ale uvádí, že pro to mohl mít i osobní důvody, které souvisely s Ptolemaiovou loajalitou vůči zesnulému králi. Mimo to v Alexandrii také založil kult k Alexandrově uctívání, jehož prvním nejvyšším knězem byl ustanoven Menelaos, Ptolemaiův bratr.⁴⁵ Čtyři roky po Alexandrově smrti nechal také Ptolemaios razit mince s jeho portrétem. Vystřídaly tak dosud platný typ mincí Herakles/Zeus. Alexandr je na nových mincích vyobrazen se sloním skalpem, což mělo symbolizovat jeho tažení na východ, a s beranými rohy Dia Amona, které zase měly odkazovat na královu návštěvu oázy Síwa v r. 331. př. n. l., kde se měl prohlásit za syna boha Amona. Měly tak připomínat Alexandrovo spojení s Egyptem a i Ptolemaiem samotným. Zanedlouho byl Alexandrův portrét pozměněn a přidán diadém, jako spojení s řeckým bohem Dionýsem, symbolizující prosperitu a vítězství. Společně s tím byla Alexandrovi přidána byla také

---

⁴⁰ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s. 40

⁴¹ Ptolemaios I. Sótér (367–283 př. n. l.) byl Alexandrovým přítelem, tělesným strážcem a účastnil se tažení do Asie a Indie. Po Alexandrově smrti se stal vládcem Egypta, zakladatelem ptolemaiovské dynastie.

⁴² Satrapové byli správci administrativních jednotek říše.

⁴³ ADKINS, Lesley a ADKINS, Roy *Starověké Řecko: encyklopedická příručka*. Přeložila Dana ADÁMKOVÁ. Praha: Slovart, 2011. s. 80

⁴⁴ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great*. London, New York: Routledge, 1997. s. 91

⁴⁵ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s. 52

aegida.⁴⁶ Po tom, co se v roce 305 př. n.l. nechal Ptolemaios, za podpory svého vojska, prohlásit králem, nechal jako první z diadochů razit mince se svým vlastním portrétem. Alexandrův portrét zůstal nanedlouho na bronzových mincích, přičemž ze stříbrných a zlatých vymizel.⁴⁷

Ptolemaios nebyl však sám, kdo po Alexandrově smrti nechal razit mince s jeho portrétem. Lýsimachos (360-281 př. n. l.), který se v r. 305/4 př. n. l. nechal prohlásit králem Thrákie, taktéž využil Alexandrových portrétů na svých mincích. Alexandra vyobrazuje s královským diadémem a beraními rohy Dia Amona – což u Lýsimacha mělo symbolizovat univerzalitu říše. V případě Seleuka I. Nikátora (358-281 př. n. l.), jenž získal území ve východní části říše, se mince s Alexandrovým portrétem objevily pouze krátce po r. 305 př. n. l. Král je na nich vyobrazen se sloním skalpem a měly ho připomenout jako božského ochránce a předka, což souviselo se Seleukovým tažením k Indu. To také Dahmen pokládá za přímé napodobení Alexandra a jeho tažení. Atributů, jako byly rohy Dia Amona, nepoužíval, neboť je považoval za přímé spojení s ptolemaiovským Egyptem.⁴⁸ Mimo to nechal také Seleukos zakládat města, která nesla Alexandrovo jméno, a stejně tak udělal i Antigonos I. Jednooký, jenž nechal založit Alexandrii u Issu i Lýsimachos, v r. 301 př. n. l., krátce po bitvě u Ipsu, kde byl Antigonos poražen.⁴⁹

Svůj vztah s Alexandrem vyzdvihovala také i některá města, kterým měl Alexandr garantovat demokracii či jim měl posloužit v jejich jiných zájmech. To se také často týkalo i měst, která s Alexandrem spojení neměla žádné nebo je minimálně nemožné je doložit (nemuselo jít vždy nutně o Alexandrovu návštěvu města, ale i například o zaslání korespondence). Tak je tomu také v případě Jeruzaléma, který měl Alexandr navštívit a poklonit se tam nejvyššímu knězi. Zde šlo o politický tah, který měl zajistit městu vhodnou pozici při vyjednávání s diadochy. Ve třetím století zase mnoho východořímských měst proklamovalo, že jsou Alexandrem založena, a i zde měl vztah ke králi sloužit k uplatnění jejich zájmů.⁵⁰ Osobní vztah k Alexandrovi, jako k chrabrému válečníkovi, byl připomínán

---

⁴⁶ DAHMEN, Karsten. *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins*. London: Routledge, 2008. s. 114; aegis je kozí kůže, jež sloužila Diovi jako štít.

⁴⁷ Tamtéž, s. 114-5.

⁴⁸ Tamtéž, s. 117-119

⁴⁹ MEEUS, Alexander. Alexander's Image in the Age of Successors. In HECKEL, Waldemar a TRITTLE, Lawrence A. *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009, s. 247

⁵⁰ WALLACE, Shane, Metalexandron: Receptions of Alexander in the Hellenistic and Roman Worlds. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 165-6

i na nižších osobních rovinách. Pyrrhos Épeirský (319-272 př. n. l.), Alexandrův vzdálený bratranec, byl často s králem srovnáván díky svým vojenským úspěchům. Démétrios Poliorkétés (336-283 př. n. l.) měl zase ve zvyku Alexandra napodobovat svým ošacením.⁵¹

Zdůrazňování vztahů se zesnulým králem se ukázalo pro diadochy výhodné. Skrze ně byla posilována jejich moc, prestiž, ale i dokládána legitimita vlády. U diadochů tak sloužilo zprvu i regentství nad Alexandrovým synem a bratrem, ale hlavně také vlastnictví Alexandrova těla, které se stalo mocnou relikvií. Jím disponoval Ptolemaios, který krále nechal pohřbít zprvu v Memfidě, a poté v Alexandrii, kde se hrobka těšila velkému zájmu i v dalších mnoha letech a přitahovala pozornost i Římanů. Jako jistý před-vzor posloužilo i Alexandrovo úspěšné tažení na východ, a to zvláště pro Seleuka, který k Indu podnikl vlastní výpravu. Spojení s králem byla zdůrazňovaná i městy, která vztahu (často i fiktivního či jej nelze doložit) využívala při prosazování svých mocenských zájmů.

---

⁵¹ WALLACE, Shane, *Metalexandron: Receptions of Alexander in the Hellenistic and Roman Worlds*. In MOORE, K.R. *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 165-6

3.3 Problém historického Alexandra

Ulrich Wilcken napsal, že nezkoumáme Alexandra, ale různé *Alexandry*, nebo spíše tři různé, navzájem prolínající se roviny, bez jasně vymezených hranic. První je mytologicko-romantická rovina: Alexandr, který se stal součástí mnoha kultur, který se stal hrdinou mnoha příběhů a legend. Do druhé náleží historický Alexandr, o kterém víme, například kdo byl jeho otec, že vedl tažení do Asie, že dobyl Persii atd. Poslední je Alexandr jako muž, který stojí v pozadí obou zmíněných rovin, a kterého je nejtěžší objevit, pokud to vůbec lze.⁵²

První část této kapitoly se věnuje Alexandrovi v pojetí autorů, kteří o něm pojednávali jako první, druhá se zabývá legendárním dílem *Román o Alexandrovi*, který platil za vzor mnoha dalším literárním pojetím, a který náleží do Wilckenovy romanticko-mytologické sféry.

3.3.1 Vulgáta a „oficiální tradice“

Tato část se věnuje dochovaným i nedochovaným literárním pramenům, které o Alexandrovi jako první pojednávaly. Nejprve půjde o spisy tzv. „oficiální tradice“, které jsou založené na nedochovaných spisech Ptolemaiových (367-283 př. n. l.), Aristobúlových (375-301 př. n. l.) a Nearchových (360-312 př. n. l.), kteří byli Alexandrovými současníky a účastnili se jeho tažení. Z jejich záznamů pak čerpal například Flávios Arriános (cca. 95-175 n. l.). Druhou tradicí je „vulgáta“, do které se řadí Diodóros Sicilský (1. stol. př. n. l.), Pompeius Trogus (1. stol. př. n. l.), jehož spisy byly shrnuty Iustinem (2. stol.) a Quintus Curtius Rufu (1. stol. n. l.). Jejich zdrojem byl Kleitarchos Alexandrijský, taktéž současník Alexandrův. Mimo tato rozdělení stojí Plútarchos (5. stol. n. l.), využívající kromě dalších zdrojů obou zmíněných tradic.⁵³

Níže rozvedené prameny však nejsou rozhodně jediné, které o Alexandrovi pojednávají, ale byly vybrány pro svou popularitu mezi badateli, spisovateli i čtenáři. Další skupinou by mohly být řecké i neřecké dokumentární prameny, vzniklé v době

---

⁵² WILCKEN, Ulrich a BORZA, Eugene N. *Alexander the Great*. [online]. 2010. New York: Norton, 1967 [16.06.2020] s. IX.- XI. Dostupné: [zde](#)

⁵³ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s. 215

Alexandrově či krátce po jeho smrti, jejichž předností je jejich popisná bezprostřednost. Nedochovalo se jich však mnoho a je třeba brát v potaz i možnost, že jsou padělané. To jsou například *Ephemerides*, královské deníky, které si měl vést sám král či tím měl pověřit zapisovače. Při rekonstrukci posledních dnů Alexandrových a jeho smrti jich využívá Andrew Chugg.⁵⁴

Současníkem Alexandrovým, jeho dvorním historikem, byl Kallisthenes z Olynthu, jehož dílo *Činy Alexandrovny* (Praxeis Alexandrú) se dochovalo pouze v několika málo zlomcích, a to v dílech dalších jiných autorů. Podle Paula Cartledge bylo jeho úkolem prezentovat Alexandra skeptickým Řekům v co možná v nejlepším světle, jako hérao.⁵⁵ Zavražděn byl v r. 327 př. n. l. v souvislosti s nařčením, že se podílel na spiknutí proti Alexandrovi. Důvody, které k takovému trestu vedly, mohly být různé. Arriános, podle svědectví Ptolemaiiova a Aristobúlova, píše, že Hermoláos, hlavní aktér konspirace, společně s dalšími, ve své výpovědi přiznali, že je Kallisthenés podněcoval. Dále ale uvádí, že jiní spisovatelé byli názoru jiného a Alexandr nejhoršímu uvěřil z nenávisti k němu v důsledku předchozích neshod.⁵⁶ To dokládá i Plútarchos, když uvádí, že proti Alexandrovi nikdo ze spiklenců nevyprávěl.⁵⁷ Zajímavé také je, že Ptolemaios a Aristobúlos podávají rozdílné verze, co se provedení vraždy týče, a to zvláště proto, že oba patrně věděli, co se doopravdy stalo. Zatímco Aristobúlos píše, že byl voděn v okovech s vojskem a zemřel v důsledku nemoci, Ptolemaios uvádí, že byl mučen a oběšen.⁵⁸ Plútarchos ale vypráví jinou verzi, přičemž zdrojem je mu Charés Mytilénský, ceremoniář krále, a to že byl souzen spolkovým shromážděním za přítomnosti Aristotelova a „... ve dnech, kdy byl Alexandros v Indii poraněn, zemřel prý přílišným ztučněním a zavšivením“⁵⁹. Zůstává otázkou, proč by Ptolemaios přišel s verzí, která by královi pověsti mohla takto uškodit, zatímco Charés i Aristobúlos přejímali schéma určité „oficiální“ pravdy. Vysvětlením může být, že Aristoteles a jeho žáci si byli pravdy, která se lišila od té „oficiální“, vědomi. Přeci jen by byli účastníky soudu, a proto se Ptolemaios rozhodl raději

---

⁵⁴ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s. 226

⁵⁵ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s.216

⁵⁶ ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 153-4

⁵⁷ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 353

⁵⁸ ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 154

⁵⁹ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 353

pro pravdivý výklad.⁶⁰ Věrohodnost, která byla Arriánem Ptolemaiovi přikládána, je často badateli zpochybňována. Přinejmenším je nutno počítat s Ptolemaiovou zaujatostí.⁶¹

Dalšími současníky a přímými účastníky Alexandrových výprav byli Onésikritos, historik, jenž byl přítomen tažení do Asie, a Nearchos, jenž sloužil jako mořeplavec během tažení do Indie. Onésikritos se ve svých líčení pokoušel krále ukazovat jako filosofa se zbraní v ruce, a Nearchovo dílo, podle Cartledge, vzniklo z části proto, aby opravilo to Onésikritovo. Z Nearchova díla pak také čerpal Arriános, které mu bylo základem pro druhou část jeho *Pojednání o Indii*.⁶²

Nemnoho let po Alexandrově smrti se objevuje jméno známého autora díla *Dějiny Alexandrovy*, Kleitarcha, z jehož původně minimálně dvanácti knih se žádná nedochovala. Měl přitom pro své čtenáře přinášet četbu velice živou a poutavou, o čemž také svědčí jeho popularita. Podle Cartledge Alexandra představoval jako hrdinného krále, předurčeného k dobytí veškerého známého světa. Pravděpodobně z něj také čerpali Curtius Rufus, Iustin a Diodóros Sicilský.⁶³ Poslední zmíněný je autorem díla *Historická knihovna*, které sestávalo ze čtyřiceti knih, ze kterých se ve své ucelené podobě dochovaly pouze některé. Během období vlády Kleopatřiny (vládla 51–30 př. n. l.) navštívil také Alexandrii.⁶⁴ Diodóros se Alexandrem zabývá ve své XVI., převážně pak XVII. knize, která je zasvěcena králově kariéře. Alexandra vidí v daleko lepším světle než Trogus (1.stol. n. l.), jehož dílo je nám známo pouze skrze výtah Iustina. Alexandr byl Diodórem obdivován díky tomu, že odolával svodům k despotismu, naopak Trogus ho líčil jako tyрана.⁶⁵

Již mnohokrát zmíněný Arriános se narodil v řecké Nikomédii v Bithýnii. Byl žákem filozofa Epiktéta a během svého života se stal v římských službách místodržitelem provincie na východě Malé Asie. Byl autorem mnoha spisů včetně proslulé *Anabasis Alexandri* (Tažení Alexandra Velikého), která líčí Alexandrovy válečné výpravy. Mimo to měl napsat i dílo *Události po smrti Alexandrově*, které se však nedochovalo.⁶⁶ Arriános psal v době vlády císaře Hadriána, který byl řecké kultuře velmi nakloněn, což mělo

---

⁶⁰ SQUILLACE, Giuseppe, Alexander after Alexander: Macedonian Propaganda and Historical Memory in Ptolemy and Aristobulus's Writings. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 130

⁶¹ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s.218

⁶² Tamtéž, s.220

⁶³ Tamtéž, s.222

⁶⁴ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s.105

⁶⁵ CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. s.223

⁶⁶ CANFORA, Luciano. *Dějiny řecké literatury*. Praha: KLP 2009, s. 529

příznivý vliv na Arriánovu politickou i spisovatelskou kariéru. K Alexandrovi přistupuje velice kladně, až obdivně (čímž se ani on sám netajil): „*ostatně, pokud vím, byl Alexandr jediný z králů, kdo dovedl z vrozené ušlechtilosti uznat svou chybu. Většina vládců, i když se přesvědčí o svém pochybení, se je snaží obhajovat nejlepšími úmysly, a mylně se domnívají, že tak svou chybu zastřou*“. Obdařuje krále kladnými přívlastky, zdůrazňuje jeho ctižádostivost, statečnost, poctivost, štedrost i laskavost k přátelům. K událostem ale přistupuje kriticky a snaží se je racionalizovat.⁶⁷ Ačkoli se svým obdivem ke králi netajil, nevyhýbá se kritice některých jeho činů, jako jsou vraždy baktrijského satrapy Bésa a již zmíněného Kallisthena. Vytýká mu i jeho příklon k barbarským mravům a nošení perské tiáry a médského šatu „...*naprosto neschvaluji, že on, potomek Hérakleův, začal nosit místo starodávného šatu makedonského šat médský a že se nestyděl vyměnit pokrývku hlavy, kterou od dávné doby nosíval jako vítěz, za tiáru, převzatou od poražených Peršanů*.“⁶⁸ To však považoval spíše za politický tah, kdy Alexandr nechtěl být pro Peršany králem-cizincem. Královny chyby Arriános obhazuje s ohledem na jeho mládí, ale i na následnou lítost, kterou nad svými skutky projevil.

Ve stejném duchu popisuje Alexandra i Plútarchos. Narodil se v řecké Chaironeii a během svého života několikrát navštívil Řím. Jeho zájem tíhl k mravní filosofii, které i učil, a která se projevuje v jeho dílech. Jeho spisy se dají rozdělit na dvě skupiny: do první se dají zařadit filosoficko-literární spisy a spadají tam například *Moralia*; do druhé životopisy, kupříkladu *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, ve kterých jsou vždy Řek a Říman postaveni vedle sebe a srovnáváni.⁶⁹ Mezi jeho zdroji byli jistě Aristobúlos, Charés Mytilénský, Onesicritus a Kallisthenés. V pojetí Plútarchově je Alexandr tím, co by se mohlo označit jako „řecko-římský“ hrdina. Být Řekem, ve vymezení proti barbarům, pro něj znamenalo naplnění kulturních a etických ideálů, pro Plútarcha spojených s filosofií. Etnický původ naproti tomu pro něj určující nebyl, ale i tak k barbarství byli na určitém stupni někteří předurčení.⁷⁰ Alexandra vymezuje i proti jeho otci, když o něm říká: „*nemiloval totiž slávu v žádné z jejich podob na rozdíl od Filippa, jenž se krasořečnický*

---

⁶⁷ Tak dělá, když například vypráví o Amazonkách, mýtickém bojovném národě žen, které byly darovány Alexandrovi médským satrapou. Král mu je však vrátil, aby na nich nebylo spácháno zlo, ale nechal vzkázat, že navštíví jejich královnu, aby s ní zplodil děti. Arriános tomu nevěří, neboť nepředpokládá, že v té době kmen Amazonek již neexistoval, a pokud králi nějaké ženy přivedeny byly, pak je pouze výzbrojí a jízdou na koni připomínaly. (ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 267)

⁶⁸ ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. s. 144

⁶⁹ ŠURAN, Gabriel. *Přehled dějin literatury řecké*. Praha: J. Otto, 1924, s. 104.

⁷⁰ ASIRVATHAM, Sulochana. Plutarch's Alexander In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 359

pyšnil obratností v řečnění a svá vítězství vozem v Olympiirazil na své peníze.“⁷¹

Alexandrovu *helénskost* vidí v princově lidskosti, vlídnosti, čestnosti, sebeovládání a střídmosti.⁷² Často také připomíná královu vzdělanost a lásku k filosofii, které ho představil Aristotelés. Kritika Alexandra souvisí většinou s Alexandrovými ambicemi, pitkami a vztekem, například když je králi odcizen jeho kůň Búkefalos, a když Alexandr vyhrožuje, že pobije manželky i děti únosců, pokud mu nebude vrácen, dále když neovládne svůj hněv a zabije Kleita či fyzicky napadne Kassandra.⁷³

Posledním je Quintus Curtius Rufus, o jehož životě toho moc známo není, ale obecně se má za to, že psal za doby vlády císaře Claudia, tedy kolem roku 41. n. l. Mezi své hlavní prameny řadí Kleitarcha, přímého účastníka Alexandrový výpravy do Asie, Ptolemaia a Timagena, který žil v 1. stol. př. n. l. v Římě. V několika knihách díla *Historiae Alexandri Magni* (Dějiny Alexandra Velikého) popisuje Alexandrovu kariéru, první dvě knihy se však nedochovaly a začíná tak tažením do Malé Asie. Ačkoli ve svém díle obdivuje Alexandrovu hrdinské činy, místy se nevyhýbá připisovat jeho skutky štěstěně, a kritikou směřuje ke králově vášni v hýření i krutosti. Narození Alexandra, syna Filipova a Olympiady, provázela četná znamení, ze kterých bylo souzeno, že se princ stane neobyčejným člověkem. Zdůrazňuje královu vytrvalost, štedrost i lásku, kterou choval k rodičům, královu moudrost, a píše: „... věru, kdo krále spravedlivě posuzuje, tomu jest jasno, že jeho dobré vlastnosti lze přičísti jeho přirozené povaze, jeho vady pak buď jeho štěstí anebo mladému věku. Neuvěřitelná duševní síla, vytrvalost v namáhání až přílišná, statečnost vynikající nejen mezi králi, ale i mezi těmi, jichž jedinou ctností byla, štedrost často více poskytující, než se od bohů žádává, šetrnost k poraženým – tolik říší bylo buď těm, kterým je válkou odňal, vráceno, aneb jiným darováno...“⁷⁴. Vytýká mu ale i to, co Arriános, a to nošení šatstva a napodobování zvyků národů, které si podmanil. Taktéž negativně přihlíží k jeho holdování vínu. Smrt Kallisthenovu popisuje takto: „...ti je [odsouzenec], aby dokázali králi svou věrnost ukrutností, mučili a potom usmrtili. Také Kallisthenes byl mučen a utracen, nemaje ovem žádného účastenství ve spiknutí proti královu životu, ale nehodě se ke způsobům dvorských pochlebníků. Proto nezpůsobila

---

⁷¹ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 309

⁷² ASIRVATHAM, Sulochana. Plutarch's Alexander In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 360

⁷³ BUSZARD, Bradley. "Caesar's Ambition: A Combined Reading of Plutarch's 'Alexander-Caesar' and 'Pyrrhus- Marius?'" *Transactions of the American Philological Association* [online]. vol. 138, no. 1, 2008, pp. 185-215 [15.03.2020]. Dostupné z: [zde](#)

⁷⁴ CURTIUS RUFUS, Quintus a František KOTT. *O činech Alexandra Velikého, krále macedonského*. V Praze: Tiskem a nákladem Aloise Wiesnera, 1899. s. 311

*Alexandrovi u Řeků žádná poprava větší nevole, poněvadž bez vyšetřování a odsouzení nejen dal usmrtiti, ale i mučiti muže bezúhonných mravů a nejlepších vědomostí ... Po této ukrutnosti následovala pozdní lítost.*⁷⁵ Kallisthenovu účast spiknutí tedy popírá a připisuje vinu za smrt Alexandrovi, i když ji zmírňuje vzpomenutím lítosti, kterou nad činem Alexandr projevil. Je také zajímavé si povšimnout slov, které Rufus vložil do Alexandrových úst v části, kdy se Alexandr loučí se svými muži „*neboť vy byste si přáli žítí se mnou dlouho a snad i věčně, já však se měřím nikoli dlouhým trváním svého života, nýbrž velikostí své slávy.*“⁷⁶ Dawn Gilley poznamenává, že podle Rufa tato touha po slávě (pothos), která se objevuje několikrát i u Arriána, nutila Alexandra pokračovat v jeho dobovačném úsilí dál.⁷⁷

Zmínění autoři, jejichž díla se nám zachovala, psali mnoho let po Alexandrově smrti. Čerpali přitom z děl Alexandrových současníků, kteří tvořili již během králova života či krátce po něm. Je tedy nutné zohledňovat propagandu vedenou králem i jisté osobní zájmy, které mohli spisovatelé sledovat. Příkladem slouží popis Kallisthenovy vraždy, která je vyličeena různými způsoby Ptolemaiem, Aristobúlem a Charésem Mytilénským, ačkoli všichni pravděpodobně věděli, co se odehrálo. Pozdější spisovatelé konstruují Alexandra částečně na základě právě zmíněných děl od králových současníků, přičemž tvoří sami v jiném prostředí, které se v jejich tvorbě odráží. Do svých děl promítají své sympatie k určitým charakterovým vlastnostem krále i jeho skutkům. Chválí tak Alexandrovy hrdinské činy i laskavost k přátelům. Naopak, kritikou směřují k činům, jimiž sami opovrhují a vytýkají mu tak mimo jiné krutost a hýření.

---

⁷⁵ Tamtéž, s. 243

⁷⁶ Tamtéž, s. 283

⁷⁷ GILLEY, Dawn L. The latin Alexander: Constructing Roman Identity. In MOORE, K. R. *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, Boston: Brill, 2018. s. 312

3.3.2 Řecký Román o Alexandrovi a jeho vztah k dalším románům

Následující část se zabývá *Románem o Alexandrovi*, který pro svou legendární povahu za *historický* pramen považovat nemůžeme, ale je sám o sobě zcela osobitou reprezentací Alexandra, a za druhé stál za počátkem tzv. „románové tradice“ (jak se obecně přezdívá celé řadě těchto beletrických děl o Alexandrovi), a tedy platil za vzor mnoha dalším literárním pojetím.

Vznik *Románu* se váže ke Kallisthenovi, který byl dvorním historikem Alexandrovým, a jenž byl také raně moderními badateli považován za autora románu. Dílo ale vzniklo později - román totiž zaznamenává celý Alexandrův život včetně výpravy do Indie, které se však Kallisthenés nedožil. V přesné dataci vzniku díla se badatelé neshodnou. První rukopis ale pochází z 3. století n. l., ačkoli Richard Stoneman má za to, že je možné, že samotné původní dílo vzniklo již krátce po Alexandrově smrti.⁷⁸ Jméno autora zůstává neznámé, ale byl Řekem žijícím v ptolemaiovské Alexandrii, a je označován jako Pseudo-Kallisthenés.

Romány o Alexandrovi jsou veskrze legendárními spisy, plné fantazijních prvků, fiktivních událostí a dobrodružných cest a dopisů (matce, Dáreiovi, Aristotelovi, Pórovi), jejichž hlavním hrdinou je Alexandr. Objevily se v mnoha jazycích jako překlady, velice často si ale nesly vlastní specifika. Obecně jsou rozeznávány tři hlavní redakce řeckého románu o Alexandrovi (označované řeckými písmeny jako α , β , γ , δ), které se různí obsahem i dobou svého vzniku. Redakce α je nejspíše nejbližší originálu, proti dvěma dalším redakcím je spíše konvenční, a jejími nejdůležitějšími překlady jsou: arménský z 5. stol. a latinský, přeložený Juliem Valeriem (známa jako *Gestae Alexandri Macedonis*) po r. 300 n. l. Redakce β je rozšířenou a upravenou verzí α , obsahuje četné fantazijní prvky a dopisy Alexandrově matce a Aristotelovi. Redakce γ je rozšířenou verzí β a tedy i α . Redakce δ se nedochovala v žádném řeckém rukopise, ale byla vzorem pro latinský překlad archipresbytera Leona pro jeho *Historia de Preliis* (O válkách), a také přeložena do arabštiny a etiopštiny, ačkoli ani jeden z překladů se nedochoval.⁷⁹

Z řeckých redakcí je pro nás nejdůležitější β , kterou přeložil (avšak doplněnou i redakcemi α , γ a δ) v r. 1991 do angličtiny Richard Stoneman.

⁷⁸ PSEUDO-CALLISTHENES a STONEMAN, Richard. *The Greek Alexander romance*. [online]. London: Penguin Books, 1991 [cit. 11.06.2020]. Dostupné: [zde](#) s.8

⁷⁹ Tamtéž, s. 28-30

V řeckém *Románu* je Alexandr synem Nachthareheba, posledního egyptského faraóna, nadaného magií, díky které také v přestrojení boha Amona svede Olympiadu, ženu makedonského krále Filipa, a počnou spolu dítě, jehož narození provází otřesy země a řádění blesků. Jako mladík Alexandr zabije svého otce Nachthareheba (což jím bylo předpovězeno), setkává se také s Dáreiovými vyslanci, kteří do země jeli vymáhat tribut, který on odmítne zaplatit. Po smrti Filipově se Alexandr ujímá vlády, podniká válečné výpravy po Řecku, chystá se do Asie, kde se utká s Dáreiovými satrapy u Gráníku, následně do Egypta, kde Amona dostane instrukce, kde má založit město Alexandrii, pokračuje do Memfidy, kde je přijat jako Nachtharehebova reinkarnace (jako starý faraón, co se navrátil jako mladík). Následují výpravy na východ – dobývá Tyrus, střetne se s Dáreiem, se kterým si vyměňuje dopisy, a následují výboje proti Thébám a Athénám. Ve svých dopisech Olympiadě Alexandr popisuje svá dobrodružství z cest minulých – setkání s podivnými zvířaty, s muži bez hlav, cestu do země temnot, kde mu pták ohlašuje válku s Pórem a do města Slunce, kde je mu předpovězena smrt. Alexandrova výprava do Indie dopadne porážkou indického krále a pokračuje dopisem Aristotelovi a Olympiadě, kde dále popisuje své cesty, setkání s Bráhmany, moudrými muži, se kterými dlouze filosoficky hovoří, návštěvu paláce Semiramis, kterému vládne královna Candace, jíž zachrání Alexandr syna a jeho manželku, která je zároveň dcerou zesnulého indického krále, a nakonec je líčeno setkání s Amazonkami. Jeho cesta končí v Babylónu, kde je otráven na příkaz Antipatera.

V *Románu* je také zmínka o Římě, který Alexandr navštíví před střetem s Dáreiem. Ještě před tím, než Alexandr do Říma vstoupí, je uvítán posly, kteří mu přislíbí spojenectví a poskytnou mu padesát tisíc mužů na podporu v rámci Alexandrova tažení proti Dáreiovi. Benjamin Garstad má za to, že autor Řím do svého vyprávění zahrnul schválně, jelikož chtěl ukázat, že se Římané, kteří Alexandra obdivovali, na obrovských úspěších makedonského krále taktéž podíleli.⁸⁰

Autor *Románu* také poskytuje velice důkladný popis města Alexandrie (když jsou Alexandrovi dány instrukce k její výstavbě), detailní popis některých bitev, naopak ale geografická poloha některých měst je popsána nesprávně (např. epizoda s Thébami a Athénami, které jsou zařazeny mezi výpravy do Asie). Alexandr je v *Románu* popisován jako vynikající, rozumný panovník, jenž je (i v dopisech) uctíván i ke svému úhlavnímu

---

⁸⁰ GASTARD, Benjamin. "ROME IN THE "ALEXANDER ROMANCE"." *Harvard Studies in Classical Philology*. [online] 108. Harvard: 2015 [cit. 14.03.2020] Dostupné: [zde](#) s. 473

nepříteli Dáreiovi, jehož smrt v Alexandrovi také vyvolá nesmírný smutek. V epizodách, ve kterých Alexandr koná v rozhořčení, například při zavraždění svého otce Nachthareheba, následuje po činu obrovský smutek a truchlení.

Románům o Alexandrovi se dostalo od dob vzniku velké popularity. V 10. století román ožil v již zmíněné *Historia de Preliis* (O válkách), jejímž autorem je Leo z Neapole. Vycházelo z ní mnoho dalších alexandrovských děl včetně *Alexandreidy*, kterou nalezneme i v podobě staročeské. Ačkoli se jeho dílo v originální podobě nezachovalo celé, známe ho z několika redakcí. První z nich, označovaná jako J¹, která je nejbližší Leonově originálu, je také obsahově, bez větších obdob, blízko Pseudo-Kallisthenově *Románu*. J² pochází patrně z 12. stol., a na rozdíl od J¹ zahrnuje i vyprávění o deseti ztracených kmenech Izraele. Alexandr v příběhu figuruje jako vykonavatel Boží vůle, když deset kmenů zavlčených do exilu, na které obrátil Bůh svůj vztek, uzavře do vězení mezi horami.⁸¹ V řeckém *Románu* i *Historia de Preliis* vystupuje Alexandr jako hrdina, statečný bojovník, ale taktéž je zdůrazňována jeho moudrost a vchytralost, díky které uniká nebezpečím.

---

⁸¹ CARY, George; ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 132

3.4 Imitace Alexandra v římském kontextu

Postava Alexandra byla hluboce zakořeněna v širokém povědomí u Římanů republiky i císařství. Pro mnohé se stal vzorem úspěšného vládce v jejich politickém snažení a symbolem velkého dobyvatele v jejich válečných taženích, pro jiné zase odstrašujícím příkladem v podobě morálně zavrženíhodného odpadlíka. Snaha římských generálů i císařů o imitaci Alexandra nabírá v uvedených příkladech, ve kterých se jejich snažení projevovalo nejviditelněji, nejrozličnějších podob.

V šedesátých letech prvního století př. n. l. se situace v republikánském Římě nenávratně změnila a skutečná moc nad říší padla do rukou tří mužů: Marca Crassa, Gnaea Pompeia a Julia Caesara. Vznik triumvirátu, tajné dohody o vzájemné politické podpoře, stavěl republikánské instituce do podřízeného postavení.⁸² Spojenectví však netrvalo dlouho a rozpadlo se fakticky v r. 53 př. n. l., kdy byl Crassus zabit během tažení proti Parthii. Jeho smrt vedla ke zvýšení napětí mezi Caesarem a Pompeiem, zvláště když byl Pompeius senátem jmenován konzulem bez kolegy a reálně tedy vládcem v Římě. Caesar tou dobou pobýval v Galii a do situace v Římě neměl možnost zasáhnout. Situace se nakonec vyostřila v občanskou válku a po Caesarově vítězství u Farsalu v r. 48. př. n. l. byl Pompeius v Egyptě zavražděn. Caesar se po jeho smrti odebral do Malé Asie, kde si zajistil podporu řeckých měst. Poté se vydal Egypta, kde zasáhl do mocenských sporů mezi Kleopatrou VII. a jejím bratrem Ptolemaiem XIII. ve prospěch Kleopatry, která se s ním v Alexandrii sešla, a které následně dopomohl k moci.⁸³

Alexandrie se pod vládou Ptolemaiovců stala jedním z nejkrásnějších a nejbohatších měst tehdejšího světa. Proslula svým architektonickým a kulturním bohatstvím, ale i knihovnou se sedmi set tisíci svazky a slavným majákem.⁸⁴ Nalézala se tam také Alexandrova hrobka, složená z několika mauzoleí uvnitř posvátného areálu. Přesné místo jejího uložení zůstává neznámé, ale je pravděpodobné, že bylo umístěné v centru města.⁸⁵ Hrobka se stala místem, které bylo hojně navštěvované učenici i vládci

---

⁸² BURIAN, Jan a Pavel OLIVA. *Civilizace starověkého Středomoří*. Praha: Svoboda, 1984, s. 413

⁸³ Tamtéž, s. 417

⁸⁴ *Starověký Egypt: Ottova encyklopedie*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016, s. 328

⁸⁵ WOJCIECHOWSKA, Agnieszka a NAWOTKA, Krzysztof. The Reception of Alexander the Great in Roman, Byzantine and Early Modern Egypt. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 430

Říma. Během svého pobytu v Alexandrii ji navštívil i Caesar. Pro něj se Alexandr stal vzorem úspěšné absolutistické vlády, naopak republikáni se nebránili poukazovat na královu megalomanií.⁸⁶ V případě Caesarově nešlo však jen o pouhý obdiv, ale i on sám nejspíše pocíťoval potřebu se s ním srovnávat. To dokládá i Plútarchos, který ve svých *Životopisech* Caesara cituje: „*Nemyslíte, že to musí vzbudit smutek, jestliže Alexandros v tak mladém věku kraloval už tak velké říši, kdežto já jsem dosud nevykonal nic?*“⁸⁷ V Plútarchově díle přitom Caesar netvoří pár s Alexandrem náhodně, ale ukazuje, že minimálně koncem 1. stol. n. l. srovnávání oba muži byli.⁸⁸ Římský historik Velleius, píšící v 1. stol. n. l., o Caesarovi píše, že byl jako Alexandr, avšak jen ve chvíli, kdy byl Alexandr střízlivý a klidný, čímž na úkor Alexandrových vlastností vyzdvihuje Caesarovu umírněnost.⁸⁹

Plútarchem byl s Alexandrem srovnáván i dřívější Caesarův spojenc Pompeius. Poukazyval přitom na fyzickou podobnost obou mužů, o které se v jeho časech hovořilo: „*Vlasy mu měkce padaly dozadu, jeho oči byly souměrně posazené v obličejí, byly živé, to vše poskytovalo jeho tváři určitou podobnost s obrazem krále Alexandra, ne sice příliš velkou, ale přece se o ní mluvilo.*“⁹⁰ Nezůstáváme však jen u podoby. Jako důležitější se jeví přízvisko Magnus. To měl podle Plútarcha získat buď od Sully, nebo byl tímto způsobem zdraven ještě dříve v Africe a Sulla dané přízvisko následně potvrdil. Sám ho ale začal užívat až později, když působil jako prokonsul v Hispánii.⁹¹ Alexandra pravděpodobně poprvé jako Velikého označil Plautus v *Mostellariích*, a to na přelomu 3. a 2. st. př.n.l. Diana Spencer naznačuje, že sám Pompeius se k Alexandrovi připodobňovat mohl na základě svých vojenských úspěchů, zvláště pak vítězstvím nad pontským králem Mithridatem, mezi jehož majetkem také našel Alexandrův plášť. Ten také měl na sobě při oslavách svého vítězství, když projížděl ve voze v Římě.⁹²

---

⁸⁶ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s.105

⁸⁷ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 376

⁸⁸ SPENCER, Diana. Roman Alexanders. The Official Portraiture of Alexander the Great. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITILE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009, s. 257

⁸⁹ GILLEY, Dawn. L. The Latin Alexander: Constructing Roman Identity, In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 306

⁹⁰ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 109

⁹¹ Tamtéž, s. 118

⁹² SPENCER, Diana. Roman Alexanders. The Official Portraiture of Alexander the Great. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITILE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009, s. 254-256

Caesar zemřel r. 44. př.n.l. a egyptská Alexandrie se dostala pod vliv Marca Antonia, zatímco Řím a západ ovládal Octavianus. Antonius se pochopitelně dožadoval setkání s Kleopatrou, do které se brzy zamiloval.⁹³ Pro lepší porozumění motivaci obou mužů záměrně se připodobňovat v určitých ohledech k Alexandrovi, a také propagandě, vedené proti Marcovi Antoniovi, je nutné připomenout Alexandrovo tažení na východ a jeho ochotu přijímat místní zvyky. To bylo mnohými vnímáno veskrze negativně a spojováno s jeho morálním úpadkem, stejně jako i jeho manželství s Róxanou. Ve stejném duchu byl viděn i Antonius, za čímž stála propaganda proti němu, vedená Octavianem. Roli zde hrála také Kleopatra, která byla ukazována jako ta, co svedla Antonia na cestu ke zhoubě. Kritizováno bylo také Antoniovo přijetí určitých zvyklostí, jako nošení neřímského šatstva, jeho nadměrné pití a krvežíznivost.⁹⁴ Také lze zde nalézt určité spojení s bohem Dionýsem, jenž byl s oběma muži spojován. S každým ale jinak. Zatímco s Alexandrem byl Dionýsos spojován skrze úspěšná tažení na východ, u Antonia to bylo opilectví a hýření.⁹⁵

V mocenských bojích s Octavianem však utrpěl Antonius porážku, a když se svou armádou přistoupil až k Alexandrii, spáchal slavný generál sebevraždu, umíraje přitom v Kleopatřině náručí. Jeho smrt v důsledku znamenala konec republiky. Když za doprovodu Aria Didyma, alexandrijského učence, vstoupil Octavianus do města, oznámil v alexandrijském Gymnasium davu, že obyvatelstvo zůstane díky zakladateli města a jeho kráse ušetřeno. Nepochybně však i díky přímluvám Ariovým. Když mu bylo nabídnuto, aby si šel prohlédnout hroby Ptolemaiovců, pronesl prý „*přál jsem si vidět krále, ne mrtvolu.*“⁹⁶ Podle Roetkera tak naznačuje, že mezi Alexandrem a Ptolemaiovcem byl rozdíl v tom, že Ptolemaiovcem byli pokořeni Římem, ale Alexandr nikdy poražen nebyl. Portrét Alexandrův také nesla jedna z Augustových pečetí. Kromě Alexandrova obrazu využíval také obraz sfingy a svůj vlastní portrét. Roetker také věří, že je možné, že nahrazení pečetních portrétů nebylo provedeno náhodně, jelikož Augustus tak učinil v době, kdy

---

⁹³ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005 s. 117-20

⁹⁴ GILLEY, Dawn. L. The Latin Alexander: Constructing Roman Identity, In In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 307-308

⁹⁵ SPENCER, Diana. Roman Alexanders. The Official Portraiture of Alexander the Great. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITLE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009. s. 263

⁹⁶ WOJCIECHOWSKA, Agnieszka a Krzysztof NAWOTKA. The Reception of Alexander the Great in Roman, Byzantine and Early Modern Egypt. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 162-196. s. 430

dobyl Egypt a v Alexandrii pobýval, a je tak pravděpodobné, že se svou nově nabytou pozicí a mocí toužil připodobnit k Alexandrovi.⁹⁷

V roce 19 n. l. navštívil Alexandrovu hrobku i Germanicus, vnuk Antoniův. Doprovázen byl pravděpodobně i svou manželkou a synem Gaiem, který byl později neblaze znám jako Caligula („botička“) vládnoucí mezi lety 37-41 n. l. Jako Caligula byl přezdíván od útlého věku vojáky, jelikož byl malý princ svými rodiči odíván do vojenských uniforem včetně obuvi. Nadšení pro převleky mu vydrželo až do dospělosti, kdy se často ukazoval s pancířem, který údajně odcizil z hrobky Alexandrovovy. Pravděpodobně se jedná o ten samý pancíř, se kterým je Alexandr vyobrazen na slavné Alexandrově mozaice z Faunova domu v Pompejích.⁹⁸

Zvláštní nadšení měl pro Alexandra i císař Nero (vládl 54-68 n. l.), který byl podle Roetkera milovníkem všeho řeckého. Obdivoval se Lýsippovým sochám vyobrazujícím Alexandra a jednu z nich dal dokonce i pozlatit. V Alexandrovi viděl předobraz neporazitelného válečníka a při přípravě vojenského tažení na východ nechal dokonce zřídit „falangu Alexandra Velikého.“⁹⁹ Podle Diany Spencer Nero sestavení falangy „Alexandrů“ téměř situuje do Liviova výroku, že pokud by Alexandr stál proti Římanům, pak by prohrál, neboť je jen jedním mužem, zatímco v Římě je takových mnoho.¹⁰⁰ Básník Lucanus, synovec Senekův, jenž padl u Nerona v nemilost a byl obviněn ze spiknutí proti němu, ve svém díle *Farsalské pole*, v knize X., o Alexandrovi hovoří v souvislosti s Caesarovým navštívením Alexandrie jako o šíleném potomkovi Filipa, zloději a tyranovi, jehož smrt byla odplatou osudu.¹⁰¹ Seneca mladší, který byl Neronovým učitelem, a jenž měl stejný osud jako Lucanus, zase o Alexandrovi psal, že nebyl schopen ovládnout svůj vztek. Oba dva také měli za to, že jeden muž nemůže ve svých rukou třít tak velkou moc. Pravděpodobně však nešlo jen o kritiku Alexandra, ale o paralelu s Neronem, s jehož vládou nebyli spokojeni.¹⁰² Nezdá se, že by Vespasianus, zakladatel flaviovské dynastie, a

---

⁹⁷ ROETKER, Gustav Gregor. *The Alexander portrait in the early roman empire*. Toronto: University of Alberta Libraries, 1967. Dostupné: [zde](#) s.12

⁹⁸ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005, s.117-121

⁹⁹ ROETKER, Gustav Gregor. *The Alexander portrait in the early roman empire*. Toronto: University of Alberta Libraries, 1967. s. 25-26. Dostupné: [zde](#) s. 25-26

¹⁰⁰ SPENCER, Diana. Roman Alexanders. The Official Portraiture of Alexander the Great. In HECKEL, Waldemar a Lawrence A. TRITILE, *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009, s. 264

¹⁰¹ LUCAN. *The Pharsalia* of Lucan 1919. Překlad Edward Ridley. Second Edition Harvard: [zde](#) s. 208

¹⁰² GILLEY, Dawn. L. The Latin Alexander: Constructing Roman Identity, In In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018. s. 311

jeho nástupci, kráčeli v Neronových stopách a snažili se až o extrémní identifikaci s Alexandrem. Přesto lze jistou spojitost s králem nalézt u císaře Domitiana (vládl 81-96 n. l.) v jeho blízkém vztahu s héroem Herculem a řeckým bohem Dionýsem, kteří byli s Alexandrem spjati.¹⁰³

O krok dál zašel syn Septima Severa Antonius (vládl 211-217 n. l.), který tehdy jako dvanáctiletý se svým otcem navštívil Alexandrii a pravděpodobně i Alexandrovu hrobku. Antonius, známý později jako Caracalla, měl ve svém psaní senátu dokonce nadnést, že je reinkarnovaným Alexandrem. Zřídil i falangu sestavenou z Makedonců, kterou vybavil po vzoru Alexandrova vojska. Měl také údajně vlastnit zbraně a poháry, které nejspíše odcizil z hrobky. Taktéž i Alexandrův fialový plášť. Zmínky o Caracallově návštěvě pocházející ze 4.stol. jsou také poslední, které o hrobce máme.¹⁰⁴ Co se stalo s hrobkou dále, není jisté. Andrew Chugg ovšem předpokládá, že minimálně do 4. století přežila a jeho koncem byla zničena.¹⁰⁵

Alexandr se stal pro římské vládce a důležité muže symbolem i vzorem. Vytvořil a vládl obrovské říši a nelze se tedy divit, že mnozí panovníci cítili potřebu se mu vyrovnat. A to nejen v jejich politickém snažení, ale i v ohledu osobní slávy a zbožštění, kterých se Alexandrovi dostalo. Ne všemi byl ale viděn ve světle úspěchů. Republikány byla zdůrazňována jeho nenasytná touha po moci a v rámci Octaviánovy propagandy proti Marcu Antoniovi zase Alexandrův morální úpadek, který byl u Antonia přikládán odklonu od Říma (a všeho římského) a jeho příklon k Egyptu a orientálním vlivům. V pozadí napodobování Alexandra u římských generálů a císařů si lze povšimnout i další rozlišnosti, a to způsobu, jakým byl vlastně Alexandr napodobován, a co bylo stavěno veřejnému zraku na odiv. Zatímco Caligula se snažil Alexandra napodobit i svým vzhledem, k čemuž využíval snad i odcizené artefakty z Alexandrově hrobky, jinými (např. Neronem) byl napodobován v rovině spíše mocenské, ve válečných taženích. Nutné je si také povšimnout kritiky ze strany některých soudobých spisovatelů, kteří měli za to, že takovou moc, jakou měl Alexandr, by člověk mít neměl, a činili skrze Alexandra narážky na vládu svých současníků.

---

¹⁰³ ROETKER, Gustav Gregor. *The Alexander portrait in the early roman empire*. [online]. Toronto: University of Alberta Libraries, 1967. [cit. 20.03. 2020] Dostupné: [zde](#) s. 25-26.

¹⁰⁴ CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005. s.133-135

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 142

3.5 Alexandr v kontextu náboženských tradic

3.5.1 Alexandr v judeo-křesťanském kontextu

Své místo Alexandr našel i hebrejské, židovské a latinské křesťanské literatuře. Nalézáme jej v *Bibli*, dílech Flavia Josepha, rabínské literatuře, dílech církevních otců, teologů i v latinsky psaných prózách.

První kniha Makabejská Alexandrovi hovoří takto: „*Poté, co Alexandr Makedonský, a syn Filipův, ovládl Řecko, vytáhl ze země Kitejců, porazil Dareia, krále Peršanů a Médů, a stal se králem místo něj. Svedl mnoho bitev, zmocnil se pevností a pobil místní krále. Pronikl až na kraj světa a pobral kořist mnoha národů. Svět mu ležel u nohou, a tak zpyšněl a v srdci propadl nadutosti. Shromáždil obrovskou armádu a podrobil si země, národy i vladaře, takže mu museli odvádět daň. Poté však ulehl na lůžko a poznal, že umírá. Zavolal proto své slovatné velmože, s nimiž od mládí vyrůstal, a ještě za života mezi ně rozdělil své království. Alexandr kraloval dvanáct let, a když zemřel, nastoupili k moci jeho velmoži, každý na svém území. Po jeho smrti si všichni nasadili na hlavy koruny a po nich je mnoho let nosili jejich synové. A po celé zemi šířili jen víc a více neštěstí. Z nich vzešel hříšný výhonek, Antiochos Epifanes, syn krále Antiocha...*“¹⁰⁶ Makedonský král je popisován jako krutý dobyvatel, uzurpátor, jenž byl vnímán ve vztahu s Židy nenáviděným Antiochem IV. Epifanem (175-164 př. n. l.), jenž pocházel ze seleukovské dynastie. Ten se do historie zapsal svým helenizačním úsilím, které v Jeruzalémě, i přes četnost přívrženců jeho snah, vyústilo mezi věřícími Židy v povstání. To bylo Antiochovým vojskem potlačeno a Hospodinův chrám proměněn ve svatyni Dia, kde byla uctívána zvířata pro Židy nečistá.¹⁰⁷ Poklady svatyně, které objevil, ukradl a odvezl, nařídil uctívání pohanských božstev, a prolil přitom mnoho krve. Komentátorem *Bible* Hugem ze Svatého Viktora (1096-1141) byl Antiochos viděn jako Antikrist a Alexandra, jako jeho nejznámějšího předka, považuje za ďábla.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ *Bible: překlad 21. století včetně Deuterokanonických knih*. 2. opravené vydání, včetně DTK. Přeložil Jiří PAVLÍK. Praha: Biblion, 2015. s. 1433-1434

¹⁰⁷ POKORNÝ, P. *Řecké Dědictví V Orientu*. Praha: ISE, 1993. s. 61-62

¹⁰⁸ CARY, George; ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 124

V knize *Daniel* Alexandrovo jméno nenajdeme, ale je obecně přijímáno, že se o něj jedná. Objevuje se ve dvou alegorických proctvích. V prvním z nich jako jedna ze čtyř šelem – leopard se čtyřmi křídly a čtyřmi hlavami. Křídla bývají interpretována jako mrštnost, se kterou Alexandr dobýval, a čtyři hlavy zase jeho čtyři nástupci.¹⁰⁹ Ve druhém se objevuje jako kozel, který přemůže rohatého berana, krále Persie a Médie, Dáreia, ale také, stejně jako v knize *Makabejské*, jako předchůdce Antiochův: „v tomto vidění jsem se viděl v královském sídelním městě Súsách v provincii Elam; stál jsem v tom vidění u řeky Ulej. Zvedl jsem oči a hle, spatřil jsem na břehu jakéhosi berana se dvěma rohy. Oba rohy měl dlouhé, jeden však byl delší než druhý, ačkoli vyrostl později. Viděl jsem toho berana trkat na západ, na sever i na jih; žádné zvíře nemělo sílu mu odolat a nebylo před ním žádné pomoci. Dělal si, co chtěl, a stále mohutněl. Zatímco jsem o tom přemýšlel, hle, od západu uháněl přes celou zemi kozel s velkolepým rohem mezi očima, sotva se země dotýkal. Jakmile se přiblížil k tomu dvourohému beranovi, kterého jsem viděl stát na břehu, zuřivě proti němu vyrazil. Viděl jsem, jak na berana vztekle útočí, vráží do něj a láme mu oba rohy. Beran neměl sílu mu odolat. Kozel ho srazil k zemi, dupal po něm a beranovi nebylo žádné pomoci. Kozel mohutněl dál a dál. Když byl ale na vrcholu sil, jeho veliký roh se zlomil a místo něj vyrostly do čtyř světových stran čtyři jiné velkolepé rohy. Z jednoho z nich potom vyrazil jakýsi nepatrný roh, který se však nesmírně rozmáhal k jihu, k východu i k Nádherné zemi. Rozmohl se až k nebeskému zástupu a některé hvězdy toho vojska strhl na zem a pošlapal je. Ve svém rozmachu se postavil dokonce i proti Knížeti nebeského zástupu, když zrušil každodenní oběť a zpustošil jeho svatyni. Vojsko i každodenní oběť mu při té vzpouře byly vydány do rukou... Král nesmírně surový a zálučný. Získá obrovskou moc, ale ne svou vlastní silou. Způsobí nevidanou zkázu a podaří se mu vše, co podnikne. Bude hubit mocné bojovníky i svatý lid a díky jeho chytrosti se bude dařit bludu.“¹¹⁰ Vedle obecně rozšířených a učenici přijatých interpretací knihy *Makabejské* a knihy *Daniel*, které Alexandra viděly hlavně jako předchůdce nenáviděného Antiocha, stojí snahy některých učenců interpretovat makedonského krále v lepším světle. Jedním z nich je učitel církve sv. Jeroným (347-420 n. l.), jenž obrací negativní aspekty

¹⁰⁹ CARY, George; ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 120

¹¹⁰ *Bible: překlad 21. století včetně Deuterokanonických knih*. 2. opravené vydání, včetně DTK. Přeložil Jiří PAVLÍK. Praha: Biblion, 2015. s. 1154-55

proroctví a vyzdvihuje Alexandrovy válečné úspěchy, které podle něj nemohly být ničím jiným nežli projevem vůle Boží.¹¹¹

V díle Flavia Josepha (cca. 38-100 n. l.), židovského kněze a historika, *Židovské starožitnosti* je popsána Alexandrova cesta (historicky fiktivní) do Jeruzaléma, kde vstupuje do sporů mezi Samaritány a Židy o nárok na horu Garazim. Alexandr se rozhodne podpořit Židy, dokonce se pokloní jejich nejvyššímu knězi¹¹², obětuje židovskému bohu a garantuje jim právo si zachovat vlastní zákony. Knězem mu je následně ukázána i kniha *Daniel* a proroctví, které ohlašuje Alexandrovo vítězství nad velkokrálem Dáriem.¹¹³ U Flavia Josepha se Alexandr z krutého tyрана, vraha a uzurpátora stává přítelem Židů. Vykládá proroctví z knihy *Daniel* jako přízeň Boží, která Alexandra provázela na jeho válečných taženích, a dala mu sílu porazit Peršany.¹¹⁴

Rabínská literatura Alexandra popisuje v podobném světle jako Flavius. V *Babylónském talmudu* je opět líčena Alexandrova cesta do Jeruzaléma a konflikt mezi Židy a Samaritány podobně, jako tomu bylo u Flavia Josepha. V Jeruzalémě se také setkává s váženými starci z jihu, s Bráhmány, a rozmlouvá s nimi o filosofii. Další dvě pasáže vyprávějí o Alexandrovi líčí jeho cestu do říše temnoty a setkání s Amazonkami. Poslední pak příjezd k branám zahrad Edenu. Ve všech částech je Alexandr líčen jako člověk, snažící se překonat hranice lidských možností tím, že se vydává do míst, která jsou lidem zapovězená. Alexandr je zde jako ukázkový panovník a dobyvatel, ale stále je člověkem, jenž není nesmrtelným a jehož moc není bezmezná. Jeho cesty zároveň poskytují morální ponaučení. Ani takový muž, jako byl on, to totiž nemá snadné, jelikož čelí hranicím lidskosti.¹¹⁵ Nutné je také zmínit, že tyto epizody se neobjevují jen v rabínské literatuře, ale jsou součástí mnoha románů o Alexandrovi.

V hebrejské literatuře nalezneme několik různých verzí románu, které se liší od původního románu Pseudo-Kalistenova, ale i od sebe navzájem. Jednu z nich nalezneme jako interpolaci v knize *Josipon*, vzniklé pravděpodobně v 10. stol. Je v ní líčena

---

¹¹¹ PELTONEN, Jaakkojuhani, Church Fathers and the Reception of Alexander the Great. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 496

¹¹² Jméno kněze bylo Jaddua, za vlády Alexandrovy skutečně žil a jako kněz působil

¹¹³ DONITZ, Saskia. Alexander the Great in Medieval Hebrew in ZUWIYYA, Z. A, Z. *A Companion To Alexander Literature In The Middle Ages*. Leiden: Brill, s. 2011. s. 22

¹¹⁴ CARY, George; ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 128

¹¹⁵ DONITZ, Saskia. Alexander the Great in Medieval Hebrew in ZUWIYYA, Z. A, Z. *A Companion To Alexander Literature In The Middle Ages*. Leiden: Brill, s. 2011. s. 24-25

Alexandrova cesta do Jeruzaléma a setkání s nejvyšším knězem i Samaritány, stejně jako v díle Flavia Josepha, ze kterého také čerpala. Další dvě verze jsou dochované v rukopise *Pařížském a Londýnském*, které vycházely z arabského překladu románu a latinské *Historia de Preliis* i Pseudo-Kallisthena. Oba rukopisy si jsou podobny co do obsahu i chronologie událostí. Zatímco autor *Pařížského* manuskriptu je neznámý, *Londýnský* manuskript je připisován Ibn Tibbonovi (1150-1230), což bylo ale Davidem Flusserem zpochybněno, neboť předpokládal, že existoval ještě před rokem 1160, a byl použit jako interpolace v *Josiponu*.¹¹⁶

Známa a z latiny do hebrejštiny přeloženou verzí románu je *Sefer Toledot Alexandros ha-Makdoni*, jehož autorem je Immanuel ben Jacon Bonfils, středověký astronom žijící ve 14. stol. Podobně jako jiné romány, vypráví o okolnostech Alexandrova narození, otcovství je připisováno Nachtharehebovi, který se za pomoci magie vydává za boha Amona. Alexandrových velkých vítězství, ale i o vztahu Olympiady a Filipa, o návštěvě Jeruzaléma, setkání s Amazonkami a cestě do Indie, kde se setkává s nelidskými bytostmi a monstry. Původní latinský text končí Alexandrovým zavražděním v Babylónu a jeho poslední vůlí, podle které je království rozděleno. Hebrejský překlad pokračuje souborem komentářů filosofů, moralistů a Alexandrových blízkých, Aristotelovým dopisem Olympiadě, ve kterém projevuje svou lítost, a nakonec jsou rozvedena Alexandrova morální ponaučení, která získal na svých cestách.¹¹⁷

V knize *Makabejské* a knize *Daniel* je Alexandr líčen jako krutovládce, jenž svou smrtí v důsledku dá Antiochovi, z dynastie Seleukovců, moc vládnout nad Židy. Byly ovšem i pokusy komentátorů vykládat Danielovo proroctví o Alexandrovi v příznivějším světle, což obecně ale přijímáno nebylo. V literatuře rabínské nacházíme moralizující prvky – král sice svými skutky jednou nohou překračuje hranice lidských možností, ale stále je člověkem, jemuž se smrt nevyhne. To je v *Babylonském talmudu* symbolizováno „okem“ které dostane u bran Edenu, jako připomínku toho, že člověka nelze nikdy uspokojit.¹¹⁸ S podobným konceptem se setkáváme i například v perských románech, kdy

---

¹¹⁶ BONFILS, I. B. J.; KAZIS, Israel J. The Book of Gest of Alexander of Macedon. *Sefer Toledot Alexandros ha-Makdoni*. Cambridge, Massachusetts: The Medieval Academy of America: 1962. Dostupné: [zde](#) s. 43

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ DONITZ, Saskia. Alexander the Great in Medieval Hebrew in ZUWIYYA, Z. A., Z. A. *A Companion To Alexander Literature In The Middle Ages*. Leiden: Brill, s. 2011. s. 24

je králi věnován kámen lehčí než zrnko prachu, symbolizující lidskou nenasytlost, kterou může uspokojit jen smrt.

3.5.2 Alexandr v tradici rané křesťanské latinské literatury

Křesťanští vzdělanci pozdní antiky stáli na prahu dvou světů: řecko-římského a judeo-křesťanského. Důvěrně seznámeni byli s klasickou rétorikou, mytologií, filosofií a historií řecko-římského světa, ale i s židovskou literaturou a biblickou tradicí. Křesťanský apologeta Tacián (2. stol.) ve svém díle *Řeč k Řekům* kritizuje řeckou kulturu i filosofií, a nevyhne se ani kritice Aristotela či Alexandra, kterému vytýká hýřivost a vraždy svých přátel. Peltonen má za to, že jde o vraždy Kleita a Lýsimacha, kterého měl předhodit lvům. Tyto vraždy byly spáchány ve vzteku, což mu bylo vytýkáno i mnoha klasiky. Taciánova kritika vychází z jeho vnímání pohanské kultury, kterou vidí jako podřazenou křesťanství. Alexandr (i Aristoteles) zde slouží jako argument křesťanských apologetů proti pohanům v souboji o kulturní a náboženskou prestiž. Kritika Klementa z Alexandrie (přelom 2. a 3. stol.) směřuje k Alexandrově zbožštění, a obecněji i ke kritice polyteismu.¹¹⁹

Za vlády císaře Konstantina (306-337) se postavení křesťanů v říši změnilo a z perzekuovaných se stali oporou říše. Negativní líčení Alexandra, které se objevovalo u apologetů, však přetrvávalo i nadále. Eusebios, který byl Konstantinovým současníkem, Alexandra s císařem porovnává. Císař je jím idealizován, je exemplárním panovníkem, jenž za svou dlouhou dobu vlády rozšiřoval území a nastoloval řád. Alexandrova vláda byla oproti Konstantinově krátká, zemřel totiž po třinácti letech vlády, což bylo Eusebiem spojováno s jeho morálním úpadkem.¹²⁰ „...[Alexandr] zotročil národy a města, mladé i staré. A když stál na prahu dospělosti, kdy bědoval nad ztracenými slastmi mládí, byl zasažen smrtí, a již si nemohl dále podrobovat veškerý lid, odloučen od domoviny, v cizí a nepřátelské zemi, bez potomků a nástupce, bez domova.“¹²¹ Podobně je viděn sv. Augustinem, když hovoří o vládě bez spravedlivosti, kterou srovnává s lupičskou tlupou: „dal totiž vtípnou a pravdivou odpověď Alexandru Velikému jeden zajatý pirát. Když se král toho člověka ptal, co ho to napadlo ohrožovat moře, řekl s upřímným vzdorem: Zrovna

¹¹⁹ PELTONEN, Jaakkojuhani, Church Fathers and the Reception of Alexander the Great. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 481-485

¹²⁰ Tamtéž, s. 487

¹²¹ EUSEBIUS a SCAFF, Philip a WACE, Henry. Church History. Life of Constantine the Great. Oration in Praise of Constantine. [online]. New York: 1890. [cit. 03.06.2020]. Dostupné: [zde](#) s. 780

*co tebe, že svět; ale protože já to dělám s nepatrným korábem, říkají mi loupežník; ale tobě panovník, protože to děláš s velikým loďstvem.*¹²² U Augustina kritika směřuje skrze Alexandra k pohanské minulosti celkově, netýká se jen makedonského krále a jeho nástupců, ale i některých římských panovníků a generálů, jejichž panování se Alexandrově podobalo v touze po moci a dobytelských úspěších.¹²³

Augustinovým žákem byl Orosius, v jehož díle *Dějiny proti pohanům* je Alexandr krutým panovníkem, jehož vláda byla obdobím zkázným pro veškerý obydlený svět. Ve svém díle přitom převrací veškeré pozitivní a klasiky chválené aspekty Alexandrově vlády v negativní. Tak je to například u vyprávění o Dáreiově matce a manželce, které měl podle Orosia Alexandr držet v krutém zajetí. Vysvětlení lze nalézt v souvislostech úpadku Západní říše a ve snaze křesťanských spisovatelů ukázat, že křesťanství na tom vinu nenese. Pomocným se přitom stalo vylíčení pohanského světa jako krvelačného a necivilizovaného v protikladu s kulturním světem, jehož základním pilířem bylo křesťanství. Alexandr zde sloužil jako pohanský panovník představující a šířící pohanskou kulturu, která byla křesťanskými spisovateli považována za méněcennou.¹²⁴

V dopise Sofroniovi křesťanský teolog Basileus Veliký (330-379 n. l.) naopak o Alexandrovi píše jako o loajálním příteli. Vypráví, že se nemocný a zraněný Alexandr rozhodl důvěřovat svému lékaři a blízkému příteli, který byl ostatními nařčen z toho, že se proti králi spikl a chystá se ho otrávit. Alexandr se rozhodne obviněním nedůvěřovat a pozře medicínu, kterou mu lékař podá, a díky které se nakonec uzdraví. Podobně ve svém spise *Ad adolescentes* (Mladým o užitečnosti pohanských spisů) píše o Alexandrově příkladném vztahu k Dáreiovým dcerám i krásným Peršankám, které nechtěl zotročit, a dokonce na ně ani nepomýšlel. To Basileus považuje za projev zdrženlivosti, která byla v souladu s učením Kristovým. Makedonský král, ačkoli pohanský, se tak stává pro Basileovy čtenáře příkladem, který jedná podle křesťanských norem a může být i morálním vzorem.¹²⁵ To, co Basileos pokládá za zdrženlivost, Plútarchos vidí jako projev důstojnosti a vznešenosti, neboť „...pokládal (Alexandr) ovládat sebe za královštější než zvítězit nad nepřáteli...“¹²⁶

---

¹²² AUGUSTINUS, Aurelius. O Boží obci. Přeložila Julie Nováková. Praha: Nakladatelství Vyšehrad: 1950. s. 187

¹²³ PELTONEN, Jaakkojuhani, Church Fathers and the Reception of Alexander the Great. In MOORE, K.R., *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018, s. 489-90

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ Tamtéž, s. 491-494

¹²⁶ PLUTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967, s. 324

Od pozdní antiky se také setkáváme s latinskými romány o Alexandrovi. Nejstarší latinský překlad Pseudo-Kallisthenova románu pochází z let 320-330 n. l. a autorství je tradičně připisováno Juliu Valeriu Alexandrovi Polemiovi. Latinským autorům středověku bylo dílo známo a nejpozději v 9. století z něj byl učiněn výtah známý jako *Epitome*. Ten zahrnuje mnohé interpolace a George Cary má za to, že měl být sepsán proto, aby se stal součástí kroniky. Vycházela z něj také pozdější *Historia de Preliis* (10. stol.), které se Valeriovo dílo podařilo zastínit.¹²⁷

Ve spisech církevních otců a raně křesťanských teologů nalézáme kritiku Alexandra spojenou s ospravedlněním vlastní víry. Alexandrovy válečné výpravy, hýřivost, vztek, jeho zbožštění a šíření helénismu, to vše bylo součástí pohanské minulosti, která se stala veskrze negativním příkladem, které pomáhalo zdůrazňovat nadřazenost křesťanství nad pohanstvím. Není to ovšem pravidlem, makedonský král byl viděn i jako loajální přítel a morální příklad, kterého je třeba následovat.

---

¹²⁷ CARY, George a ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 24-26

3.5.3 Alexandr a zoroastrismus

Pro mazdaisty, jejichž prorokem byl Zarathuštra, byla doba vlády Achaimenovců obdobím rozkvětu. Sám Dareios I. (vládl 522–486 př. n. l.), jenž nechal vystavět skvostný palác v Perspepoli, měl náboženství podporovat a jeho syn Xerxés I. (vládl 486–465 př. n. l.) měl uctívat nejvyššího boha Ahuru Mazdu a zakázat uctívání starého íránského božstva.¹²⁸ Naopak období Alexandrovy vlády nad Persií bylo pro mazdaisty obdobím zmatků a rozvratů. V textech psaných ve střední perštině i v náboženských textech moderního zoroastrismu byl obviňován z vražd spáchaných na aristokracii, duchovenstvu i moudrých mužů a zničení chrámů ohně.¹²⁹ Vysloužil si přívlastek „prokletý“, které je spojováno i s bytostí Angra Mainyu (Ahriman), se zlým (d'ábelským duchem), který lidem škodí.¹³⁰ Tak se objevuje i v díle *Book of the Deeds of Ardashir* která vznikla v 6. století, kde je nazýván ničitelem království a obviňován ze zničení *Avesty*, která měla být napsána zlatem na volské kůži a přechovávaná v Ištachru. Je v ní obviňován z vyvraždění duchovenstva, moudrých starých mužů a šíření násilí. Podobně zaznívá i v díle *Zayn al-akhbar* historika Gardizihho, který psal v polovině 11. století. Alexandrovi je připisováno spálení posvátných knih mazdaistů, zničení knihovny v Ištachru a chrámů ohně, i to, že uvrhl zemi do rozvratu.¹³¹

Zničení posvátné knihy mazdaistů *Avesty* však zůstává otazníkem, jelikož v Alexandrově době *Avesta* a náboženské texty písemnou podobu zatím neměly. Toto obvinění je ale nutné vidět v souvislosti Alexandrovým s vyvražděním duchovenstva, které bylo nositelem náboženské tradice, a jejichž vědění bylo těžké znovu nabýt. Obvinění Alexandra z rozvratu říše zase podle Pauly Hartz souviselo se situací, která nastala po jeho smrti. Persie padla do rukou Seleuka I., který se snažil šířit mezi Peršany řeckou kulturu a chrámy zasvěcoval řeckému božstvu.¹³² Teprve až v období vlády Sásánovce Ardašína ve

---

¹²⁸ HARTZ, Paula R. *Zoroastrianism: world religions*. New York: Brown Publishing Network, 1999, s. 38

¹²⁹ WIESEHOFER, Josef. The „Accursed“ and the „Adventurer“: Alexander the Great in Iranian Tradition. In ZUWIYYA, Z. A, Z. *A Companion To Alexander Literature In The Middle Ages*. Leiden: Brill, s. 2011. s. 24

¹³⁰ HARTZ, Paula R. *Zoroastrianism: world religions*. New York: Brown Publishing Network, 1999, s. 39

¹³¹ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: A Life in Legend*. New Haven a London: Yale University Press, 2008, s. 45–46

¹³² HARTZ, Paula R. *Zoroastrianism: world religions*. New York: Brown Publishing Network, 1999. s. 39

3. stol. n. l. bylo náboženství opět v rozkvětu a bylo prohlášeno za státní. To však natrvalo změnila invaze spojených arabských kmenů na území Íránu v polovině 7. stol.¹³³

3.5.4 Islámská pojetí Alexandra

3.5.4.1 *Korán*

Korán, v súře Jeskyně, vypráví o Dvourohém (Dhul-Qarnayn), jenž dospěje k místu, kde slunce zapadá ve vroucím prameni a nedaleko nachází lid. Dvourohý praví, že nespravedlivé stihne trest, zatímco těm, kteří věří a konají zbožné skutky, bude dopráno odměny. Poté dospěje slunce východu. Slunce zde vychází nad lidem, který před ním neměl žádné ochrany. Nakonec dojde i k místu mezi dvěma hrázemi a nachází lid, který je ohrožen spouští páchanou Gogem a Magogem. Vystaví tedy hráz, která je, jak říká, darem od Boha, a prolomí se teprve až v soudný den: „*v ten den pak představíme peklo nevěřícím rovnou, těm, jejichž oči se zavíraly před připomenutím Mým, a těm, kteří nebyli schopni slyšení*“ ... „*Však věru ti, kdož uvěřili a zbožné skutky konali, ti budou mít zahrady rajské obydlím, v nich věčně přebývat budou a po změně žádné toužit nebudou.*“¹³⁴

Již samotná identifikace Alexandra s Dvourohým (Dhul-Qarnayn), tak jak se objevuje v *Koránu*, byla předmětem dohadů, ačkoli se obecně má za to, že se o makedonského krále vskutku jedná. Vykladači *Koránu* upozorňovali na diverzitu mezi Dhul-Qarnayn, který je zosobněným morálním příkladem, a až příliš ambiciózním Alexandrem. Dalším možným adeptem je i Kýros Veliký, zakladatel perské říše, zobrazovaný s beraními rohy, které označovaly krále Médie a Persie v knize *Daniel* 8:21.¹³⁵ Jako Dhul-Qarnayn bývá totiž Alexandr označován i v arabských a perských románech o Alexandrovi: několik možných verzí původu přívlastku nabízí Nizámí. *Qarn* v arabštině značí horní okraj slunce a Alexandr měl vidět vycházet slunce na východě, ale i na západě, *qarn* také znamená čas, což může symbolizovat, že Alexandr žil dvě století.

---

¹³³ BIČ, Miloš a Pavel ŠTECHA. *Při řekách babylónských: dějiny a kultura starověkých říší Předního Orientu*. Praha: Vyšehrad, 1990. s. 362.

¹³⁴ KORÁN. Překlad Ivan HRBEK. Brno: Československý spisovatel, 2012, s. 279 (18: 100-109)

¹³⁵ ZUWIYYA, David Z. *The Alexander Romance in the Arabic Tradition*. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. 1. vyd. Leiden, The Netherlands: Brill. 2011, s.75

Také ale může znamenat roh, a podle jednoho vyobrazení Alexandra jako obklopeného z obou stran dvourohými anděly se mohlo zdát, že vždy jeden roh vyrůstal z Alexandrovy hlavy.¹³⁶

3.5.4.2 *Dhul-Qarnayn a Iskandar v románové tradici*

Vyprávění o Alexandrovi nalézalo své místo i u arabských učenců, ale i v perských románech islámského období Íránu. Vliv na pojetí Alexandra u muslimů měl Korán, kde se Alexandr objevuje jako Dhul-Qarnayn (Dvourohý). Muslimští učenci tak zdůrazňovali právě aspekty povahy pohanského krále, které korespondovaly či nestály proti koránskému pojetí. Alexandr v nich vystupuje povětšinou jako hrdina islámu, učí se překonávat aroganci a pýchu.¹³⁷ V románových dílech Peršanů islámského období Íránu lze také sledovat změnu v pojetí Alexandra – již není ničitelem a rozvratitelem pořádku, jak byl vyobrazen v náboženských textech zoroastrismu.

Důležitým autorem je zde arabský učenec ‘Umara ibn Zayd (767-815 n. l.), v jehož díle Alexandr (Dhul-Qarnayn) po smrti svého otce, a po tom, co svůj lid obrátí na islám, se rozhodne, na podnět své matky, hledat pramen života. Na své cestě navštěvuje i Egypt, kde zakládá Alexandrii, a dorazí i do země temnot, za doprovodu proroka Khidra (který je zde interpretován jako Mojžíš) a ve které nakonec nachází i vodu života, avšak přichází a promarní tak svou šanci být nesmrtelný, na rozdíl od Khidra, který se nesmrtelným stane. Královny cesty vedou i k nejsvatější hoře islámského kosmu Qáf, kdy se během cesty setkává s andělem smrti Israfilem, který ho upozorňuje, že hledá něco, co nemůže být nalezeno. Setkává se také s Bráhmány, podniká cestu do Mekky, k Adamově hrobu a k zámku, kde se ho pták sedící na sloupu zeptá, zda už nedosáhl dosti, že přišel i sem. Alexandrovy válečné výpravy a dobývání končí porážkou protivníkům, kterým dá na výběr mezi smrtí a obrácení na islám.¹³⁸

---

¹³⁶ CURTIS, Vesta Sarkhosh. *Perské mýty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 76

¹³⁷ ZUWIYYA, David Z. The Alexander Romance in the Arabic Tradition. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. 1. vyd. Leiden, The Netherlands: Brill. 2011, s.75

¹³⁸ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: a life in legend*. New Haven: Yale University Press, 2008. s. 158-161

Podobně je líčen v díle al-Tha'alabi (11. stol.) *Příběhy proroků*, kde se Dhul-qarnayn objevuje jako bojovník za víru, kde se na svých cestách setkává s andělem Rafaellem, který ho zpravuje o prameni života, který mu zajistí nesmrtelnost do chvíle, než sám bude chtít zemřít. Ve snaze pramen najít, svolává Alexandr učence, kteří by mu mohli pomoci. Ačkoli údolí, kde se pramen nachází, naleznou, Alexandrovi se nesmrtelnosti, na rozdíl od Khidra, který je na cestě s ním, nedostane.¹³⁹

Rrekontamiento del rrey Ališandre (psaný v aragontštině s použitím arabské abecedy) je dílo až z 16. století, avšak David Zuwiyya má za to, že je opisem románu, který lze datovat až do 8. století.¹⁴⁰ Richard Stoneman zase vznik originálu datuje do 9. století. Alexandr v něm nabývá nové kategorie ve vztahu k Bohu a objevuje se jako „Wali de Allah“ – přítel boží. Alexandrův původ román sleduje až k proroku Abrahámovi. Na svých cestách plných dobrodružství se Alexandr dostává i k prameni života, dostává se mu nejruznějších morálních ponaučení, zahrnuta je také epizoda s Gogem a Magogem tak, jak je uvedena v Koránu.¹⁴¹

Z perských autorů, kteří o Alexandrovi básnili, patří k nejdůležitějším básníci Firdausí, jenž žil v 10. – 11. stol., Nizámí Gandžáví (12. stol), dále pak Al-Ṭarsusi (konec 12. stol., napsal dílo *Darabnameh*) a konečně dílo neznámého autora nazvané *Iskandarnáme*, které pochází patrně z 12.st..¹⁴²

Firdausího *Šahnáme* („Kniha králů“) v sobě uchovává mýty, legendy a předislámskou historii a byla dokončena pravděpodobně kolem roku 1010 n.l. Jeho zdroji byla jak ústní, tak i starší literární tradice.¹⁴³ Často zasazoval historicky reálné postavy do mytologického světa. Ve vyprávění o Alexandrovi čerpal Firdausí ze dvou různých zdrojů. V hlavní části hovoří o Alexandrovi jako o íránském princovi rodu Kajanidovců, který jako takový má nárok na íránský trůn a chvarenu¹⁴⁴, později však ve vyprávění o Ardaširovi,

---

¹³⁹ Tamtéž, s. 163

¹⁴⁰ ZUWIYYA, David Z. The Alexander Romance in the Arabic Tradition. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages. 1. vyd.* Leiden, The Netherlands: Brill. 2011, s.76

¹⁴¹ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: A Life in Legend.* New Haven a London: Yale University Press, 2008, s. 156

¹⁴² SOUTHGATE, Mino S. "Portrait of Alexander in Persian Alexander-Romances of the Islamic Era." *Journal of the American Oriental Society* 97, no. 3 278-84. Accessed August 6, 2020. doi:10.2307/600734. Dostupné: [zde](#)

¹⁴³ CURTIS, Vesta Sarkhosh. *Perské mýty.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 37

¹⁴⁴ Chvarena byla symbolem slávy íránského vládce, kdy jen legitimní vládce ji mohl obdržet. Nese v sobě ochranu boha vod Apam Napát a mohla mu být odejmuta. (CURTIS, Vesta Sarkhosh. *Perské mýty.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 18)

zakladateli sásánovské dynastie, Alexandra popisuje jako nepřítele Íránu a viní ho ze zničení íránského trůnu. Alexandrova legitimita na íránský trůn je podepřena jeho příbuzenským vztahem s posledním achaimenovským králem Dáreiem (Dára), jenž je jeho nevlastním bratrem.¹⁴⁵

Nizámí v první části svého díla zvané *Šarafnáme*, popisuje Alexandrovo narození, o kterém podává dvě verze. V první otcovství nepřisuzuje Filipovi, ten se ho pouze ujal, když dítě našel v nížinách poté, co jeho matka zemřela. Podotýká však, že tato verze není pravdivá. Ve druhé je Alexandr synem Filipa a ženy žijící na králově dvoře. Po tom, co mladý Alexandr porazí Dáru (Dáreios), stane se vládcem Íránu a za manželku pojme Róšanu (Róšanak), která je dcerou Dáry. Během své vlády vykonává daleké cesty až k Indii a Číně a navštívuje i svaté místo muslimů Ka'abu. Druhá část, *Iqbálnáme*, líčí Alexandra jako proroka a filosofa, který po své smrti rozdělil říši mezi své vazaly.¹⁴⁶ Podobně je líčen i v díle Al-Tarsusího, kde vykonává své daleké cesty, aby se věnoval filosofii a studoval s učiteli.¹⁴⁷ Nizámí se také zmiňuje Alexandrově ničení chrámů ohně, které však nepokládá za katastrofu, ale sám královy činy schvaluje.¹⁴⁸

Ačkoli se autoři v mnohém liší, můžeme sledovat určité dějové linie stejné. Alexandrovo otcovství bývá prisuzováno Darabovi, otci Dáreia (v románech Dara), který si po porážce Filipa vezme za ženu jeho dceru.¹⁴⁹ Sňatek ale nepřetrvá, Filipova dcera je Darabem zapuzena a těhotná se vrací zpátky ke svému otci. Ten, aby zachoval čest svou i své dcery, přijme dítě za své, přičemž za matku dítěte označí konkubínu. Krátce poté se narodí Darabovi budoucí perský král Dáreios. Alexandr se tedy objevuje jako Dáreiovův nevlastní bratr. Takto je uveden v románech až na dílo Nizámího, kde je otcovství připisováno Filipovi. V řeckém románu je naopak otcem egyptský faraón Nachthareheb. Po tom, co nastoupí Dáreios na perský trůn a Alexandr převezme korunu po svém otci, započne mezi nimi válka. Alexandr vítězí a ujme se moci na Íránem. Dáreiovým posledním přáním také je, aby si vzal za ženu jeho dceru Rúshanak (*Šáhnáme*). Jako íránský král se učí historii svých předků a bojuje proti dávným nepřátelům Íránu.

---

¹⁴⁵ CURTIS, Vesta Sarkhosh. *Perské mýty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 118 s. Mythologie. s. 68-74

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 75-76

¹⁴⁷ SOUTHGATE, Mino S. "Portrait of Alexander in Persian Alexander-Romances of the Islamic Era." *Journal of the American Oriental Society* 97, no. 3. 278-84. [online] 1977 [cit. 14.03.2020] [zde](#) s. 282

¹⁴⁸ STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: A Life in Legend*. New Haven a London: Yale University Press, 2008. s. 35

¹⁴⁹ SOUTHGATE, Mino S. "Portrait of Alexander in Persian Alexander-Romances of the Islamic Era." *Journal of the American Oriental Society* 97, no. 3. 278-84. [online] 1977 [cit. 14.03.2020] [zde](#) s. 282

(*Iskandarnamah* a *Darabnamah*). Dáreios je zde v kontrastu vůči Alexandrovi jako bojechtivý panovník, který nerespektuje šlechtickou radu (*Šahnáme*), který je arogantní, výbušný a nenáviděný svými poddanými (*Šarafnáme*). Naproti tomu Alexandr je jeho opakem, statečným a zdatným válečníkem (*Šahnáme*, *Iskandarnáme*), který často, převlečený za posla, navštívuje tábory svých nepřátel (*Šahnáme*, *Iskandarnáme*, *Šarafnáme*). Peršané sami jsou také často vyobrazováni jako nejstatečnější muži v Alexandrově armádě.¹⁵⁰

Alexandrové veliké úspěchy nezůstávají jen u bitevních vřav. Na svých dobrodružných cestách se král setkává s různými divy světa. Jeho fantastické cesty odrážejí nejen íránskou folklórní tradici, ale i židovské a islámské legendy. Alexandr navštívuje horu Qáf, bájnou říši temnoty, kde pátrá po prameni života, setkává se s obrovskými pavouky, nestvůrami, giganty i vílami, navštívuje Bráhmany, staví hráz na ochranu před Gogem a Magogem a setkává se s královnou Kaidáfá (Candace). Součástí jsou také dopisy Aristotelovi a matce. Krále, jehož touha ovládnout svět je zde neutuchající, navštívuje anděl (Isráfil) a dá mu kámen, který neváží více než jen zrnko prachu, což je vykládáno, že jen hrob může krále nasytit. (*Šarafnáme*, *Darabnamah*, *Šahnáme*). Na svých cestách se Alexandr objevuje jako služebník boží, který tráví dlouhé chvíle modlitbami (*Iskandarnáme*), a jeho cesty jsou zároveň misemi k obrácení nevěřících k víře. (*Šarafnáme*, *Darabnamah* a *Iskandarnáme*). Důležité je také zmínit, že na rozdíl od ostatních děl, kde se Alexandr ukazuje spíše jako muslim, je král v *Šahnáme* křesťanem.¹⁵¹

V Koránu se Alexandr jako Dhul-Qarnayn stává morálním příkladem, zároveň je také součástí proroctví. Toto vnímání se následně odráželo v románech muslimů, kteří ve svých románových dílech zmiňují stejný popis části s Gogem a Magogem, a z Alexandra se v mnohých románech stává bojovník za víru (nabývá kategorie Wali-Allah, přítel Boží). Zmíněné perské i arabské romány Alexandra vykreslují jako báječného dobyvatele, učence, spravedlivého muže, šířitele víry, neopomíjí fantastické prvky, zasazují ho do světa mýtu a legend, aniž by však potíraly královu smrtelnost a lidskost, která je jemu samotnému připomínána. Alexandr zde není postavou absolutně překračující hranice tohoto světa, nachází se v něm vždy jednou nohou, nejen skrze svou smrtelnost, touhou po

---

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 280

¹⁵¹ Tamtéž, s. 283

nesmrtelnosti, které nemůže dosáhnout, ale i chybami, které dělá, ponaučením, kterých se mu dostane. V perských románech je Alexandrova legitimita na trůn dokládána povětšinou jeho příbuzenským vztahem s perským králem Dáreiem, který bývá jeho nevlastním bratrem, popřípadě se stane manželem dcery Dáreia.

3.6 Alexandr hrdinou středověku?

V Evropě se alexandrovskému téma dostávalo zvláště velké pozornosti od 12. století, kdy své vyjádření nalézal nejen v latinské literatuře, ale i v hrdinské epice psané lidovými jazyky. Alexandr již nebyl jen antickým hrdinou, ale stával se i středověkým rytířem, jehož projevy se reflektovaly v historicky přesnějších dílech, často spojených s moralisticko-didaktickým zaměřením, ale i v rovinách fantazijních poutavých motivů, které byly naplňovány ve dvorské epice.¹⁵² Dějové schéma bylo ovlivněno jak historickým základem daným převážně Curtiem Rufem, ale i Pseudo-Kallisthenovým románem, který byl většinou prezentován skrze svou latinskou verzi *Historia de Preliis* (10. stol.). Alexandrovské téma však nabývá i mnoha jiných různých podob a makedonského krále tak nalezneme i v kazatelských exemplech¹⁵³, ale i jako součást politických manévřů.

Ve francouzském prostředí vytvořil svou báseň o Alexandrovi Albéric de Besancon, kolem r. 1100, psanou v jihofrancouzském dialektu, ze které se však dochovalo jen několik fragmentů. Přebásněna byla o padesát let později autorem neznámého jména, z jehož díla se dochovalo o něco více: Alexandr v něm nabývá rytířských podob, popisuje zkrocení Bukéfala, který zabil každého muže, jenž se k němu přiblížil a nechal se zkrotit jen Alexandrem, a také vlastní rytířské souboje s Dáreiem a Nicholasem z Caesarea.¹⁵⁴

Známé je také dílo *Roman d'Alexandre*. Veršovaný román (16 000 veršů) zkomponoval, ačkoli s vlastními četnými interpolacemi (zejména fantastické cesty za pramenem věčného života), rozený Normand'an Alexandre de Paris krátce po r. 1180. Základem díla byly tři francouzské básně: autorem první byl jistý blíže neznámý Eustác, který líčil Alexandrovy boje u Gazy, autorem druhé byl Lambert le Tort, jenž líčil tažení do

---

¹⁵² PETRŮ, Eduard a MAREČKOVÁ, Dagmar a SOBOTKA, Jan. Rytířské srdce majíce. Praha: Odeon, 1984. s.7

¹⁵³ Exemplem v kázáních i středověkých tendenčních či didaktických dílech označujeme příběhy z bible, antických legend atd., sloužící k náboženským a morálním účelům. (ŠIMEK, František. Příběhy římské. Praha: Odeon, 1967. s. 9.)

¹⁵⁴ HART-LANCNER, Laurence. Medieval French Alexander Romance. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011, s. 203-4

Asie a Indie a posledním je tzv. *Le Mort d'Alexandre* od neznámého autora, pojednávající o Alexandrově smrti.¹⁵⁵ Líčí Alexandrovo mládí, tažení do Asie, obléhání Tyru, cestu do Gazy a Jeruzaléma – kde porazí Dáreia v bitvě u Prés de Paile, tažení do Indie, kde se setkává s královnou Candace, a návštěvy bájných míst. Popisuje i nakonec Alexandrovu smrt v Babylónu a pohřeb.¹⁵⁶ V pozadí toho stála snaha ukázat Alexandra jako zářný příklad ukázkového panovníka, většího než králové před ním, jako příklad statečnosti a ctnosti, jehož činy měly platit za vzor. To ukazuje již prolog „*Chcete-li slyšet nádherný příběh ve verších, nalézt příklad statečnosti, vědět, co je dobré milovat a co nenávidět, jak si udržet přátele a jak je opatrovat, jak způsobit nepřítelům nenahraditelné ztráty, jak pomstít urážku a oplácet dobrodiní, vědět kdy spěchat, kdy zpomalit, pozorně naslouchejte tomuto příběhu!*“¹⁵⁷ Velké pozornosti se ve středověku dostávalo různým zpracováním latinské básně *Alexandreis* od francouzského spisovatele Gualtera Castellionského (taktéž Walter of Chatillon), sepsaná v poslední třetině 12. stol., jejímž vzorem byla i *Historia de Preliis*. Alexandr je v ní líčen jako starověký hrdina, nositel antických, ale i křesťansky rytířských hodnot, jako hrdina, který sice překročil hranice lidských možností, ale jelikož je stále člověk, tak se mu smrt nemůže vyhnout.¹⁵⁸

Vzorem platil Gualter Castellionský i pro německou *Alexandreidu* (1290), kterou v českém prostředí napsal dvorní básník posledních Přemyslovců Ulrich von Eschenbach. Složena byla z deseti knih dohromady o 30 000 veršů.¹⁵⁹ Alexandra popisuje jako ideálního středověkého rytíře, oslavující tak také Přemysla Otakara II. Ve svém díle kladl důraz na zábavnost, rozšířil děj svých předloh o další dobrodružné příběhy, aby tak zdůrazňoval gradaci děje po vzoru dobových rytířských románů.¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Tamtéž, 147

¹⁵⁶ CARY, George a ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 34

¹⁵⁷ „If you want to hear a beautiful story in verse, to find there the example of prowess, to know what you must love and hate, how to keep your friends and cherish them, how to cause your enemies irremediable losses, avenge yourself for offenses and repay benefits, know when to hurry and when to slow down, listen attentively to the beginning of this narrative!“ (Alexandre de Paris, v. 1-8 in HARF-LANCNER, Laurence. *Medieval French Alexander Romance*. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. s. 216.)

¹⁵⁸ PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. Praha: Melantrich, 1945, s. 36.

¹⁵⁹ DRBAL, Vlastimil. Doslov: *Alexandr Veliký a české země*. In: CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký*. Praha: Academia, 2007. s. 238.

¹⁶⁰ VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 19

V posledních desetiletích 13. stol. či počátkem 14. stol. vznikla taktéž staročeská *Alexandreida*.¹⁶¹ Ta se ve svém originále nezachovala celá, ale známe ji z několika rukopisů, které byly jejími opisy (jedná se o rukopisy svatovítský, který je nejdelší, jindřichohradecký, vídeňský, budějovickomusejní, musejní, Šafaříkův, ostříhomský, a rukopisy budějovické). „*Staročeská Alexandreis je vlastně báseň historická, někde i česky historická*“¹⁶² píše Albert Pražák ve své předmluvě. Autor básně byl šlechticem, milovníkem své vlasti a krále, hlavně ale zbožným křesťanem, jenž se k Písmu ve svém díle často obrací. V *Alexandreidě* vyjadřoval svůj postoj k dobovým poměrům. Skládal ji za doby vlády Přemysla Otakara II. a jeho dílo je jím protknuto – skrývá se pod Alexandrem, a jeho boj s pohanským východem zase v taženích Alexandrových. Podobně se v *Alexandreidě* odráží i Václav II., který byl jako dítě sirotkem a země v době braniborského bezvládí chátala (podobně jako i Alexandrova).¹⁶³

Objevují se i zmínky o výpravách do Prus a Litvy, zmínky o Tatarech a Besermanech. Naráží i na vztahy Němců a Čechů a ve svém díle používal českých jmen (Radvan, Mladota, Jan).¹⁶⁴ Oproti Gualterovi Castellionskému, jehož čtenáři vzdělání nejen v latině, ale i v antické minulosti, a Gualter tedy si mohl dovolit využívat narážek na události a postavy, musel autor staročeské *Alexandreidy* většinu narážek rozvádět (o Paridovi, o Alexandrových rodičích).¹⁶⁵

Alexandr je ve staročeské *Alexandreidě* zpočátku ideálním králem a rytířem středověku, řídicí se ctnostmi, které mu vštěpoval Aristotelés¹⁶⁶. Je králem spravedlivým a moudrým (což se ukazuje i v dopisech Dáreiovi, jehož výsměšné poznámky převrací a vykládá je po svém¹⁶⁷). Taktéž je králem řeckým a králem křesťanským (Dáreios je

---

¹⁶¹ Tamtéž, s. 12

¹⁶² VÁŽNÝ, V. a PRAŽÁK, A.. Staročeská *Alexandreida*. Praha: Evropský literární klub, 1949. s. 19

¹⁶³ VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Maticе česká, 1947. s. 11-13.

¹⁶⁴ Srov. VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 15; DRBAL, Vlastimil. Doslov: *Alexandr Veliký a české země*. In: CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký*. Praha: Academia, 2007. s. 239.

¹⁶⁵ VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 18.

¹⁶⁶ Před svým tažením od Aristotela obdrží rady: aby se oklopoval radou šlechticů, aby byl čestný, dbal dobrých mravů, dbal práv, byl spravedlivý, stál v čele všech svých lidí (potom tehdy za ním budou stát i jeho vojáci), aby své vojáky spravedlivě odměňoval, aby nebyl marnivý a umírněný v rozkoších.

¹⁶⁷ Dáreios Alexandra v dopise zve nedospělým mladíkem, který nemá šanci proti němu uspět, a posílá mu uzdu, protože ho má za splašeného, měšec, neboť ho nazývá chudým, a míč, kterým ukazuje na Alexandrovo dětství. Alexandr však, ve svém psaní Dáreiovi, míč tiskne v dlaní, jako svět, jenž mu bude patřit, měšec jako bohatství, které bude mít, uzdu, kterou ho sváže. Dáreios se jeho psaní vysměje a posílá mu mák – jako symbol hojného počtu vojáků, kterých on má. Alexandr to však vykládá po svém: „*Jakož ten mák zuby zetřem, tak zástupy jich vše potřem.*“ (VÁŽNÝ, Václav a PRAŽÁK, Albert. *Staročeská Alexandreida*. Praha: Evropský literární klub, 1949. s. 67.)

v Alexandreidě označován jako král pohanský), jehož cesta ho přivádí do Jeruzaléma a k Božímu hrobu. Teprve s četnými vítězstvími, s tím, jak se blíží ovládnutí celého světa, se Alexandrův charakter proměňuje. Je neumírněný ve svých potěšeních, hoduje v marnosti, hýřivosti, mravně poklesne a začíná být krutý. Jeho vláda a moc, která mu nestačí, je zastavena nepřekonatelnou hrází, smrtí. Setkáváme se zde tedy i s moralizujícími intencemi staročeského spisovatele – Alexandr je varován Aristotelem, následně Dáreiem a Pórem, aby příliš nezpychl, aby se držel Aristotelových rad.

Rozšířený byl také český překlad latinského románu *Historia de Preliis*, pořízen patrně v době vlády Václava IV. (1348-1419), na jehož dvoře, jak zjistil český historik Josef Krása, se dokonce utvořil jakýsi Alexandrův kult.¹⁶⁸ Dokladem o popularitě alexandrovského téma v českých zemích jsou i četná kazatelská exempla, kterých nalezneme i v českých *Gestech Romanorum*¹⁶⁹ (Příběhy římské). Ta byla z latiny do staročestiny pořízena patrně ve 14. stol. za vlády Karla IV. (ne náhodně, ke vzniku přispěla jeho doba svým zájmem o cizokrajné prostředí a Řím).¹⁷⁰ Nalezneme jich zde nalezneme pět – V. (Od baziliška a zrcadla), XVI. (O smrti Alexandra), XIX. (O našem životu takto), XX. (O oběti), XXV. (O Velikém Alexandru řeč). Objevuje se ale i v *Kronice o sedmi mudrcích o rytíři Alexandrovi*, ale i v *Dalimilově kronice* ze 14. stol. („...proti Alexandru udatně se jměly, a s králi se bítí směly. Jmajú toho čest a chválu, jměvše v boji prácu malú...“), kdy jsou Vlastou vzývány Amazonky jako bojovnice, které se v boji měřily i s králi.¹⁷¹

Ze 14. stol. pravděpodobně také pochází v Čechách vzniklé falzum: registr privilegium krále Alexandra, kterým Alexandr Slovanům, svým věrným spolubojovníkům, přenechává území velké části Evropy („Protože jste nám vždycky přítomno byli...na vás (Slovany) přenášíme vám svobodně a na věčnost všecku krajinu světa od puol noci až do krajin vlaských poledních, aby tu žádný nesměl bydleti ani se posaditi ani osaditi, jediné vaši“)¹⁷². Podobně zaznělo i v politickém agitačním pamfletu proti volbě Němce a katolíka

---

¹⁶⁸ KOLÁR, JAROSLAV. “Román o Alexandru Velikém v Souvislostech České Středověké Prózy.” *Listy Filologické / Folia Philologica vol. 105, no. 4.* [online]. Praha: Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences. [cit. 20.07.2020]. Dostupné: [zde](#), s. 209–215

¹⁶⁹ Latinské anekdotické a metaforické příběhy vzniklé pravděpodobně ve 13. stol.

¹⁷⁰ ŠIMEK, František. Příběhy římské. Praha: Odeon, 1967. s. 13.

¹⁷¹ Srov. DALIMIL a ORTH, Jan a HANKA, Václav. Dalimilova Chronika česká. Praha: Kober, 1874. s. 27; DRBAL, Vlastimil. Doslov: *Alexandr Veliký a české země*. In: CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký*. Praha: Academia, 2007. s. 238.

¹⁷² PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. Praha: Melantrich, 1945. s. 264

Albrechta II. v r. 1438: aby se Češi nedostali do područí cizího národa a jazyka. List byl mnohokrát během dalších let připomínán k posile uvědomělé slovanské příbuznosti.¹⁷³

Pro první alexandrovská díla v německém prostředí platila za vzor francouzská epika, která postupně přinášela do německé literatury nové formy básnění. Albéricova báseň dala za vznik prvnímu středohornoněmeckému veršovanému románu nazvanému *Píseň o Alexandrovi* (Alexanderlied), kterou vytvořil německý klerik Lamprecht v r. 1150.¹⁷⁴ Ve svém díle, ze kterého se dochovalo v originále jen něco málo přes sto veršů, líčí Alexandra jako příklad pomíjející lidské slávy. Dílu se dostalo značné popularity a bylo v r. 1170 přebásněno a je označováno jako *Štrasburský Alexandr* (dle místa nalezení rukopisu). V souladu s tehdejší stylem dvorského románu dostávalo i povahy sentimentálních a fantazijních motivů. Popisuje Alexandrova dobrodružství na cestách i taženích na východ jako honbu za vědění a poznáním. Po tom, co získá pod svou vládu téměř celý svět, chce zajít ještě dál a dobýt i ráj. Mění tak i Alexandrův charakter, a zdůrazňuje jeho chamtivost i vzteklost. Alexandr přichází k branám ráje, ale neuspěje a odchází i přes tlak svých vojáků, aby ho dobyli zbraněmi. Jeho neúspěch (tedy neúspěch, muže, jenž šel do ráje se zbraněmi a srdcem nečistým) je symbolem hranic, kterých člověk nemůže překonat. Výprava ho však duševně mění a král se stává opravdu ctnostným králem, který ve své říši nastolí spravedlnost, a tak setrvává až do své smrti. Ve 13. století se Alexandr objevuje i ve veršovaném díle *Alexandr* historiografa Rudolfa von Emse. Alexandra vidí přitom jako ideálního prince velké slávy. Ems psal na dvoře rodu Štaufů, za vlády císaře Fridricha II. Danielle Buschinger předpokládá, že vykreslení Alexandra jako ideálního vládce souviselo s mocenskou propagandou rodu ve prospěch jejich zájmů, kdy Alexandr měl zpodobňovat císaře jako ideálního panovníka.¹⁷⁵

Ze španělského prostředí pochází *Libro de Alexandre* (Kniha o Alexandrovi), která je prvním španělským dílem mapujícím život Alexandra (13. stol.). Je plná fantazijních prvků (– např. cesta do nebes na zádech gryfů, cesty pod mořskou hladinu). Alexandr je spravedlivým králem nevšední odvahy, přesto ale není idealizovaným monarchou, který by

---

¹⁷³ Tamtéž, s. 264

¹⁷⁴ SIEBENSCHEN, Hugo a ZATOČIL, Leopold. *Stručné dějiny německé literatury do roku 1250 s ukázkami originálů a jejich překlady*. Praha: Univerzita Karlova, 1968. s. 107.

¹⁷⁵ BUSCHINGER, Danielle. German Alexander Romances. In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. s. 297-301.

snad nedělal chyby (nechá nespravedlivě zabít muže, při setkání s Naturou po tom, co dosáhl kraje světa, je arogantní a má za to, že mu těžko něco může být odepřeno a chce znát všechna tajemství, která může poznat jen Bůh). Jeho vztah s Bohem se projevuje i v Alexandrových modlitbách k němu, Bůh nad ním naopak stojí jako jeho ochránce. Cílem bylo v Alexandrovi ukázat maximum slávy a moci, jakého mohl dosáhnout, ale zároveň také ukázat veškerou její pomíjivost odraženou v Alexandrově smrti, která je výsledkem spiknutí Natury.¹⁷⁶ George Cary zde Naturu interpretuje jako samotného d'ábla, jenž stál za Alexandrovou zhoubou.¹⁷⁷ Autorství díla je stále předmětem dohadů, ale jedním z kandidátů je klerik Ioan Lorenzo de Astorga.¹⁷⁸ Ten je také autorem básně *Poema de Alexadro*. V té Alexandr naplňuje rytířský ideál krále a jeho vojáci jsou křesťany - z bitev se stává boj za víru. Ve svém díle rozvíjel autor i části s Paridem a Aristotelem, který zastává v díle důležité místo a je Alexandrovi po boku.¹⁷⁹

Za zrodem dalšího důležitého díla o Alexandrovi *Historia novelada de Alejandro Magno*, stál (či vznikl z jeho podnětu) král Alfons X. Kastilský Učený (1221-1284), jemuž jsou připisovány mimořádné zásluhy v rozvoji španělské kultury. *Historia novelada de Alejandro Magno* je součástí rozsáhlé prozaické *General Estoria* (Obecná kronika), která líčí dějiny Španělska do vlády Alfonsova otce.¹⁸⁰ Vliv na dílo měla *Historia de Preliis*, se kterou sdílí převážnou část dějových linií, ačkoli některé části byly králem zkráceny, jelikož je považoval za příliš neuvěřitelné (např. cesta k nebesům na gryfech). Jiné části zase Alfons rozvinul – např. příjezd do Jeruzaléma je popisován velice detailně (oblečení kněží, brány do města...). Liší se také tím, že obsahuje pasáže o Alexandrových dobrodružstvích v Indii, které jsou v díle interpretovány jako zásahy boží. Naopak, moralizující intence autora, které lze nalézt v *Libro de Alexandre*, v *Historia novelada de Alejandro Magno* chybí.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ ZUWIYYA, David Z. The Alexander Tradition in Spain. In: In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. s. 236, 237

¹⁷⁷ CARY, George a ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 188

¹⁷⁸ ZUWIYYA, David Z. The Alexander Tradition in Spain. In: In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. s. 236, 237

¹⁷⁹ PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. Praha: Melantrich, 1945. s. 264

¹⁸⁰ BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha: Orbis, 1968. s. 23.

¹⁸¹ ZUWIYYA, David Z. The Alexander Tradition in Spain. In: In: ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. s. 244

V rámci středověké literatury měla velký vliv na alexandrovská díla *Historia de Preliis* a *Alexandreida* Gualtera Castellionského, která se těšila mnohým přepracováním. Alexandr se ukazuje jako schopný panovník, válečník i rytíř, ale taktéž jeho příběh sloužil jako varování před porušením morálky. Skrze alexandrovská díla byli také oslavováni soudobí panovníci a Alexandr také sloužil jako ručitel mocenských zájmů.

4 Závěr

Svámi ohromnými úspěchy se Alexandr Veliký stal pro mnohé panovníky vzorem. Již jeho nástupci si byli vědomi, že vytvoření pouta k zesnulému králi je pro ně přínosné a Alexandr se tak stal symbolem moci, skrze který prosazovali své vlastní mocenské záměry. V jiné rovině byl připomínán římskými vládci. Jelikož římská říše nabývala obrovských rozměrů, Alexandr sloužil jako příklad takového panovníka, který velkému území dokázal úspěšně vládnout, a který byl stejně tak úspěšný na svých válečných výpravách. To se také, dle mého názoru, zdá, jako určující prvek při motivaci vládců a generálů Alexandra imitovat, ačkoli samotné *imitatio* probíhalo na několika různých rovinách od napodobování fyzického (nošení věcí, které patřily Alexandrovi) až po jisté ztotožnění se s makedonským králem skrze reinkarnaci.

Na území starého Íránu lze sledovat vývoj Alexandrovské figury ve dvou náboženských tradicích. Pro mazdaisty, jejichž náboženství Alexandrovou vládou trpělo, se stal „prokletým“, spojovaným s katastrofami a ďábelským duchem. Obrat přináší islámská expanze v 7. století. Pro muslimy se stal Dhul-Qarnayn, Dvourohým, jemuž náleželo místo v *Koránu*. Stal se součástí proroctví a v románech (jak arabských autorů, tak i perských) je ukazován jako bojovník za víru.

V rámci rané judeo-křesťanské literární tradice se setkáváme s převážně negativním líčením Alexandra, což je nutné nahlížet v souvislosti s Antiochem Epifanem, který pocházel ze seleukovské dynastie, a tedy patřil do řady králových nástupců. Tak je uveden v knize *Makabejské*, ale i v knize *Daniel*, která však nechává více prostoru, pro jiné interpretace, například pro Josepha Flavia, který ve svém díle proroctví vykládá Alexandrovi jako stvrzení budoucí porážky Dáreia. Přesto však zprvu převládá zdůrazňování negativních aspektů královny osobnosti – hýřivosti, sklonů ke vzteku, ale setkáváme se i s kritikou, která se váže k jeho zbožštění. Byl autory povětšinou vnímán jako podstatná součást pohanského světa, kterou bylo nutno stavět do opozice proti křesťanství. To se ve velké míře proměňuje v době vrcholného středověku, kdy se „alexandrovské figuře“ dostává i křesťansko-rytířských rysů.

Vývoj lze sledovat i na úrovni románů o Alexandrovi. V řeckém *Románu* se král objevuje jako Nachtharehebův syn, avšak mnohé romány tento prvek opomíjí. V perských románech je Alexandr synem otce Dáreia nebo synem Filipovým. *Historia de Preliis*, jež je

až na detaily věrna svému vzoru, ponechává otcovství egyptskému mágovi, ale například staročeská *Alexandreis*, Lamprechtova *Alexanderleid* i dílo Alexandra de Paris, kteří z Leonova překladu čerpali, tento prvek vynechávají. Pražák má za to, že zcela záměrně, neboť „*bastardního Alexandra nemohla potřebovat jejich středověká křesťanská a rytířská mysl.*“¹⁸² Liší se také způsob uchopení Alexandrově smrti, která v napříč romány v tradicích různých kultur, vyznívá jako důkaz o lidské konečnosti, jelikož ani takový král, jako byl Alexandr, ve slávě, které dosáhl, a míst, která navštívil, nemůže zcela překonat lidské hranice. Zvláště v románové tradici arabských spisovatelů je prvek nesmrtnosti, která se zdá Alexandrovi být dostupná, zdůrazněn. Nikdy se mu ji však nepodaří získat. Takovýto důraz na touhu po nesmrtnosti, ale i na překonávání lidských hranic, v původním Pseudo-Kallisthenově *Románu* nenajdeme.

V obecnější rovině nelze říci, že by vývoj „alexandrovské“ figury postupoval podle určitých pravidel. To, jak byl Alexandr reprezentován, se odvíjelo od kontextu doby a mentalit těch, kteří jej určitým způsobem ve svých dílech pojímali. Vycházeli přitom z těch rysů, které byly pro jejich období klíčové. Každý tak z „Alexandra“ vybral to, co vyhovovalo jeho povaze.

Téma vývoje „Alexandra“ je velmi obsáhlé a zčásti zatím i dost neprozkoumané, jelikož se legendy o Alexandrovi objevovaly v různých podobách například v Číně, ale i třeba ve Skandinávii. Je tak stále otevřeno dalším zkoumáním.

---

¹⁸² PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. Praha: Melantrich, 1945. s.

5 Literatura

ADKINS, Lesley a ADKINS, Roy. *Starověké Řecko: encyklopedická příručka*. Přeložila Dana ADÁMKOVÁ. Praha: Slovart, 2011. ISBN 978-80-7391-580-3.

ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Přeložil Jaromír BĚLSKÝ. Praha: Naše Vojsko, 2010. ISBN 80-206-1166-6.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží obci knih XXII*. Praha: Vyšehrad, 1950.

BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. Praha: Orbis, 1968.

Bible: překlad 21. století včetně Deuterokanonických knih. 2. opravené vydání, včetně DTK. Přeložil Jiří PAVLÍK. Praha: Biblion, 2015. ISBN 978-80-87282-20-5.

BIČ, Miloš a ŠTECHA, Pavel. *Při řekách babylónských: dějiny a kultura starověkých říší Předního Orientu*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-032-X.

BONFILS, I. B. J. a KAZIS, Israel J. *The Book of Gestes of Alexander of Macedon. Sefer Toledot Alexandros ha-Makdoni*. [online]. Cambridge, Massachusetts: The Medieval Academy of America: 1962. [cit. 14.06.2020]. Dostupné z: <https://archive.org/details/alexanderthegreatalexanderbonfilsmanuelbok.org/page/n51/mode/2up>

BOSWORTH, A. B. *Conquest and empire: the reign of Alexander the Great*. [online]. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1988 [14.06.2020]. ISBN 0-521-40679. Dostupné z: <https://archive.org/details/conquestempire00abbo/page/n7/mode/2up>

BURIAN, Jan a OLIVA Pavel. *Civilizace starověkého Středomoří*. Praha: Svoboda, 1984. Členská knihnice (Svoboda).

BUSZARD, Bradle. „Caesar’s Ambition: A combined Reading of Plutarch’s Alexander-Caesar’ and Pyrrhus-Marius?-. „*Transactions of the American Philological Association* [online]. 2008 Vol. 138, no. 1., pp. 185-216 [15.03.2020]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/40212079?seq=1#metadata_info_tab_contents

CARTLEDGE, Paul. *Alexandr Veliký: historik lovcem nové minulosti*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1432-0.

CARY, George a ROSS D.J.A. *The Medieval Alexander*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. ISBN 9780521108775.

CORFIS, Ivy A. "Libro De Alexandre: Fantastic Didacticism." *Hispanic Review*, 62, no. 4 (1994): pp. 477-86. [07.04.2020]. doi:10.2307/475004.

CURTISOVÁ, Vesta Sarkosh. *Perské mýty*. Přeložila Sylva KOVÁŘOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-219-7.

CURTIUS RUFUS, Quintus a František KOTT. *O činech Alexandra Velikého, krále macedonského*. Praha: Alois Wiesner, 1899.

DAHMEN, Karsten. *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins*. London a New York: Routledge, 2007. ISBN 0-203-96799-2.

DALIMIL a ORTH, J. a HANKA, V. *Dalimilova Chronika česká*. Praha: Kober, 1874

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Geografie a mýty v Dionysiakách Nonna z Panopole*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-86818-96-2.

DVOŘÁK, Tomáš aj. *Úvod do studia dějepisu*. BRNO: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7013-4.

EUSEBIUS a SCAFF, Philip a WACE, Henry. *Church History. Life of Constantine the Great. Oration in Praise of Constantine*. [online]. New York: 1890. [cit. 03.06.2020]
Dostupné z:

<https://archive.org/details/ChurchHistory.LifeOfConstantineTheGreat.OrationInPraiseOfConstantine>

FISCHER, Jan Otokar. *Francouzská literatura*. [online]. Praha: Orbis 1890. [cit. 19.06.2020] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid.uuid:810ce0c0-cfb2-11e3-94ef-5ef3c9ae867>

GASTARD, Benjamin. "ROME IN THE "ALEXANDER ROMANCE"." *Harvard Studies in Classical Philology*. [online] 108. Harvard: 2015 [cit. 14.03.2020] Dostupné z: www.jstor.org/stable/44157821 79

GREEN, Peter. *Alexander of Macedon*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press. 1991. ISBN 978-0-5-27586-7.

HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-161-9

HARTZ, Paula R. *Zoroastrianism: world religions*. New York: Brown Publishing Network, 1999. ISBN: 0-8160-3887-5

HECKEL, Waldemar a TRITTLE, Lawrence A. *Alexander the Great: A New History*. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 978-1-4051-3081-3.

CHARTIER, Roger. *Na okraji útesu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-52-6.

CHUGG, Andrew M. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. London: Periplus Publishing, Richmond Editions, 2004/2005. ISBN 1-902699-62-9.

KOLÁR, Jaroslav. "Román o Alexandru Velikém v Souvislostech České Středověké Prózy." *Listy Filologické / Folia Philologica vol. 105, no. 4*. [online]. Praha: Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, s. 209–215. [cit. 20.07.2020]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/23462480.

Korán. Přeložil Ivan HRBEK. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-080-1

LUCAN. *The Pharsalia of Lucan*. [online]. Překlad Edward Ridley. Second Edition Harvard: 1919. [cit. 11.05. 2020]. Dostupné z: <https://archive.org/details/pharsalialucan00ridlgoog>

MOORE, K.R. *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2018. ISBN 978-90-04-35993-2.

PARPAS, Andreas P. *Alexander the Great in Persian Tradition and Epic Poetry*. Cyprus: 2018. Dostupné z:
https://www.academia.edu/36852517/Alexander_the_Great_in_Persian_Tradition_and_Epic_Poetry_Lecture_given_at_the_Center_of_Cultural_Heritage_Nicosia_Cyprus

PLÚTARCHOS, ČEŠKA, Josef, ed. *Životopisy slavných Řeků a Římanů II*. Praha: Odeon, 1967.

PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. Praha: Melantrich. 1945

PSEUDO-CALLISTHENES a STONEMAN, Richard. *The Greek Alexander romance*. [online]. London: Penguin Books, 1991 [cit.22.05. 2020]. Dostupné z:
<https://archive.org/details/greekalexanderro00pseu/page/n3/mode/2up>

ROETKER, Gustav Gregor. *The Alexander portrait in the early roman empire*. . [online]. Toronto: University of Alberta Libraries, 1967. [cit. 20.03. 2020] s. 25-26. Dostupné z:
<https://archive.org/details/Roetker1967/>

SIEBENSCHIN, Hugo a ZATOČIL, Leopold. *Stručné dějiny německé literatury do roku 1250 s ukázkami originálů a jejich překlady*. Praha: Univerzita Karlova, 1968.

SOUTHGATE, Mino S. "Portrait of Alexander in Persian Alexander-Romances of the Islamic Era." *Journal of the American Oriental Society* 97, no. 3. 278-84. [online] 1977 [cit. 14.03.2020] https://www.jstor.org/stable/600734?seq=1#metadata_info_tab_contents

Starověký Egypt: Ottova encyklopedie. Přeložily MALÁTKOVÁ, J. a VARADZINOVÁ L. Praha: Ottovo nakladatelství, 2016. ISBN 978-80-7360-745-6.

STOCK, Markus. *Alexander the Great in the Middle Ages. Transcultural Perspectives*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2016. ISBN 978-1-4426-4466-3.

STONEMAN, R. a ERICKSON, K. a NETTON I. *The Alexander Romance in Persia and the East*. The Netherlands: Barkhuis Publishing, 2012. ISBN 978949143043.

STONEMAN, Richard. *Alexander the Great*. London, New York: Routledge, 1997. ISBN 0-415-15050-7

STONEMAN, Richard. *Alexander the Great: A Life in Legend*. New Haven a London: Yale University Press, 2008. ISBN 978-0-300-11203-0.

STONEMAN, Richard. *The Greek Alexander Romance*. London: Penguin books, 1991

STONEMAN, Richard. *The Greek Experience of India. From Alexander to the Indo-Greeks*. Princeton a Oxford: Princeton University Press, 2019. ISBN 978-0-691-15403-9.

ŠIMEK, František. *Příběhy římské*. Praha: Odeon, 1967. s. 13

ŠURAN, Gabriel. *Přehled dějin literatury řecké*. Praha: J. Otto, 1924

TARN, William Woodthroe. *Alexander the Great*. Boston: Beacon Press, 1956. ISBN 0-8070-5797-5.

VÁŽNÝ, Václav a PRAŽÁK, Albert. *Alexandreida*. Praha: Matice česká, 1947.

VÁŽNÝ, Václav a SVEJKOVSKÝ, František. *Alexandreida*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

VÁŽNÝ, Václav. *Staročeská Alexandreida*. Praha: Evropský literární klub, 1949.

WILCKEN, Ulrich a BORZA, Eugene N. *Alexander the Great*. [online]. New York: Norton, 1967 [16.06.2020] ISBN 393-00381-7. Dostupné z: <https://archive.org/details/alexandergreat00wilc>

ZUWIYYA, David Z. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Leiden, The Netherlands: Brill, 2001. ISBN 978-90-04-21193-3.